

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Ústav historických věd

**Reprezentace a recepce válečné invalidity
v době 1. světové války**

Bakalářská práce

Autor práce: Martin Hýbl

Vedoucí práce: Mgr. Vladan Hanulík, Ph. D.

2018

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 20. března 2017

.....

Martin Hýbl

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Vladanu Hanulíkovi za trpělivost, ochotu, cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále chci poděkovat celé své rodinně za podporu ve studiu. Poděkování patří také Mgr. Šimonu Krýslovi za ochotu, s jakou mi pomohl při hledání zdrojů.

Abstrakt

Název: Reprezentace a recepce válečné invalidity v době 1. světové války

Předložená práce se zabývá péčí o válečné invalidy v době 1. světové války a v letech následujících. Mapuje instituce, starající se o válečné invalidy, důchodový systém, který sloužil k přerozdělování důchodů pro válečné invalidy, vdovy a sirotky po nich a následně rozebírá zprávy o invalidech v dobových tiskovinách.

Klíčová slova: první světová válka, váleční invalidé, Jedličkův ústav, Zemský úřad pro péči o válečné poškozence

Abstract

Title: Representation and reception of war invalidity during WWI.

The bachelor thesis deals with cares about invalids during World War I. and following years. It describes institutions that are caring about war invalids, pension system, that are splitting up revenue for war invalids, widows and orphans. Furthermore, the thesis analyses articles in period newspapers.

Key words: World War I, war invalids, Jedlička Institute, Nation Department for cares about war invalids.

Obsah

1	Úvod.....	10
2	Zemský úřad pro péči o válečné poškozence.....	12
2.1	Úvod.....	12
2.2	Vznik a vývoj zemského úřadu pro péči o válečné poškozence v Čechách.....	13
2.3	Dodatečné léčení.....	14
2.4	Proces raněného vojáka.....	16
2.5	Zdravotnictví.....	16
2.6	Péče o amputované.....	17
2.7	Péče o válečné slepce.....	18
2.8	Důchody válečných poškozenců.....	18
2.9	Péče o návrat válečných poškozenců k občanskému povolání.....	19
2.9.1	Školení.....	20
3	Jedličkův ústav.....	23
3.1	Prof. dr. Rudolf Jedlička.....	23
3.2	Péče o válečné invalidy.....	24
3.3	Plastická chirurgie.....	25
3.4	Ortopedické dílny.....	26
3.4.1	Problémy se založením ortopedických dílen.....	27
4	Péče o legionáře.....	29
4.1	Návrat po válce zpět do vlasti a jejich zabezpečení.....	29
4.2	Invalidé z řad legionářů.....	29
4.3	Pozůstalí po legionářích.....	30
4.4	Případ Petra Korčáka.....	31
5	Družina československých válečných poškozenců (invalidů, vdov a pozůstalých).....	34

5.1	Základní informace.....	34
5.2	Sjezd konaný ve dne 28. a 29. června 1919	35
5.2.1	Organizační řád Družiny československých válečných poškozců (invalidů, vdov a sirotků)	35
6	Důchodový systém	39
6.1	Váleční invalidé.....	39
6.1.1	Vyměrování důchodů	39
6.2	Vdovy	43
6.2.1	Vyměření důchodu	43
6.3	Sirotci	45
6.3.1	Vyměrování důchodů	45
6.4	Celkový počet vyměřených důchodů	46
6.5	Podvodní invalidé.....	47
6.6	Další pomocné organizace a skupiny	48
7	Paměti z války.....	50
7.1	Paměti Jaroslava Mladého	50
7.2	Paměti Josefa Začala	51
8	Invalidita v dobovém tisku.....	53
8.1	Lidové noviny.....	53
8.2	Týdeník Východ (List české státoprávní demokratické strany pro východní Čechy)	55
9	Závěr	56
10	Seznam pramenů a literatury.....	58
11	Přílohy	61

1 Úvod

Ve své práci představím, jak probíhala péče o invalidy z první světové války. Zaměřím se zejména na české invalidy, a to jak na ty, kteří bojovali na straně Rakouska-Uherska, tak i na legionáře, kteří bojovali na straně dohodových států. V první kapitole představím největší instituci, která se nacházela na českém území, a která se starala právě o invalidy, ale i o pozůstalé po nich, a také po sirotcích. Popíši, jakým způsobem bylo postaráno o invalidy po amputacích jedné nebo více končetin, dále jak probíhala péče o válečné slepce, jaké důchody náležely různě postiženým invalidům a v neposlední řadě také, jak probíhala snaha o návrat válečných poškozců zpět do života.

Ve druhé kapitole uvedu další velice důležitou instituci, a to Jedličkův ústav. Nejprve poukážu na zakladatele ústavu, profesora doktora Rudolfa Jedličku. V další části pak, jak probíhala péče o invalidy přímo v ústavu, jakým vývojem prošla plastická chirurgie. Poslední část kapitoly zaujmou ortopedické dílny, které se nacházely přímo v ústavu a v kterých pracovali samotní invalidé.

Následující kapitolu věnuji péči o invalidy legionáře. Popíši, jak probíhal návrat zpět do vlasti po skončení války. V další části popíši, jak špatně probíhalo zabezpečení legionářů, kteří jen velice těžko dokazovali, že zranění utrpěli právě v legiích. Dále představím, jak probíhala péče o pozůstalé po legionářích, kteří měli stejné a mnohdy ještě větší problémy se zabezpečením než samotní invalidé legionáři. Poslední část kapitoly pojednává o životě Petra Korčáka, který je smutným příkladem špatné péče právě o legionáře.

V další kapitole bude představena Družina československých válečných poškozců (invalidů, vdov a pozůstalých). Popíši, jak probíhal sjezd této družiny a co se na sjezdu řešilo. Největší část kapitoly věnuji organizačnímu řádu Družiny.

V další kapitole vysvětlím, jak byl zřízen důchodový systém v nově vzniklém Československu. Zaměřím se nejen na důchody invalidů a jejich vyměřování, ale i na důchody vdov a sirotků. Na konci kapitoly sepíšu celkový počet důchodů a poukážu na problém s podvodnými invalidy.

V předposlední kapitole uvedu paměti vojáků, kteří prošli první světovou válkou. Při výběru deníku jsem se zaměřil především na ty osoby, které během bojů utrpěli zranění a prošli si systémem polních lazaretů a posléze větších nemocnic ve Vídni nebo v jiném městě daleko od válečné fronty.

Poslední kapitola bude věnována dobovému tisku. Nejvíce mě bude zajímat, jakým způsobem bylo o invalidech v tisku psáno, ale také jestli se řešila samotná péče o invalidy. Budu se snažit vzít celonárodní tisk a tisk regionální.

Literatura k tématu mé bakalářské práce byla ve větší míře napsána během první republiky, kdy téma válečných invalidů bylo aktuální. Během pátrání jsem našel dvě publikace, které byly stěžejní pro mou práci. První z nich je práce nazvaná Tři roky boje proti následkům války a jedná se o zprávu o činnosti Zemského úřadu pro péči o válečné poškozenec v Praze. Tato kniha podrobně vysvětluje, jak probíhala péče o válečné invalidy, je plná grafů a tabulek, které dokreslují, jak fungovalo financování samotného úřadu nebo jak se měnily počty invalidů.

Druhou velice důležitou publikací byla práce Emile Strnada, který zpracoval historii ODIPU (výrobní ortopedické družstvo invalidů v Praze). V době, kdy byla kniha vydána, slavil ODIP 20 let své historie. Práce je proto podána jako dvacetiletá výroční zpráva o činnosti tohoto družstva. Kniha obsahuje množství fotografií, které poukazují na život v družstvu.

Za zmínku stojí ještě práce s názvem Snahy a práce zemského spolku pro léčbu a výchovu mrzáků a Jedličkova ústavu pro zmrzačené v letech 1918 až 1925, kterou uspořádali August Bartoš a Jiří Klíma. Tato práce se pro mě stala důležitou hlavně kvůli fotografiím, které jsou v práci uvedeny. Fotografie ukazují, jak probíhala léčba raněných vojinů, ale také v jaké zázraky mohly dosáhnout tehdejší plastičtí chirurgové při opravách poškozených končetin nebo tváří.

2 Zemský úřad pro péči o válečné poškozence

2.1 Úvod

Společnost po první světové válce rozdělovala válečné invalidy na dvě skupiny: na ty, kteří bojovali na straně Rakousko-Uherska a na ty, kteří se zasloužili o vznik Československa jako legionáři. Zemský úřad pro péči o válečné poškozence se staral pouze o invalidy sloužící za války v řadách Rakousko-Uherska.¹

Vydáním zaopatřovacího zákona byla péče o invalidy-legionáře vyňata z kompetence ministerstva sociální péče, takže Zemskému úřadu bylo přikázáno postarat se jen o oběti války světové a o ty, kteří se stali invalidy po válce.² Základnou práce bylo vrátit invalidy zpátky k životu a práci. Protože dle dobového názoru i ti nejtěžší váleční invalidé jedině v práci mohli nalézt radost ze života a odhodlání.³

V prvních třech letech po válce byl absolutní nedostatek nemocnic. Léčebná péče byla odkázána na součinnost vojenské správy a civilních nemocnic. Neexistovaly ani žádné útulky pro úplně bezmocné invalidy, postrádající vlastní rodiny a tím i vlastní přístřeší.⁴ Byl zde také problém s válečnými vdovami a sirotky. Těm se nedostávalo finanční pomoci, péče o ně se omezovala pouze na drobné sociálně-charitativní zákroky. Jako velice přínosná se ukázala spolupráce s Československým červeným křížem, který například daroval Zemskému úřadu pro válečné poškozence 400 svetrů, které se všechny využily jako vánoční dary pro válečné invalidy.⁵ Zemský úřad se logicky neomezoval pouze na problémy válečných poškozenců české národnosti, ale i národnosti německé, polské či maďarské.⁶

Zemský úřad pro péči o válečné poškozence byl podřízen ministerstvu sociální péče, které bylo na našem území založeno dne 7. října 1917⁷. Zemské úřady se nacházely

¹ *Tři roky boje proti následkům války: Zpráva o činnosti Zemského úřadu pro péči o válečné poškozence v Praze za léta 1919, 1920, 1921.* Knihtiskárna Jaroslav Strojil. Přerov. 1921. s. 3.

² Tamtéž.

³ Tamtéž.

⁴ Tamtéž.

⁵ Tamtéž, s. 4.

⁶ Tamtéž, s. 5.

⁷ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918.* 2., dopl. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. Česká historie. ISBN 978-80-7422-302-0. s. 242.

v Praze, v Brně, v Bratislavě a v Užhorodě. V péči o amputované invalidy pomáhaly těmto úřadům okresní úřadovny pro péči o válečné poškozence v Plzni, v Teplicích-Šanově, v Liberci, v Hradci Králové, v Opavě a v Košicích, jednalo se o místa, kde byly výrobní protéz a ortopedických pomůcek. Právě tyto okresní úřadovny s příslušnými odděleními zemských úřadů přidělovaly protézy a ortopedické pomůcky určitým invalidům.⁸

2.2 Vznik a vývoj zemského úřadu pro péči o válečné poškozence v Čechách

Zemský úřad pro válečné poškozence zahájil svou činnost 1. května 1919. Založení se uskutečnilo v zasedací místnosti dělnické úrazové pojišťovny v Praze při slavnostní schůzi. Prvním ředitelem byl jmenován Ondřej Kypr.⁹ Pracovním programem bylo vrátit invalidy k práci a k životu, postarat se o nešťastné, kteří nemají možnost nadále pracovat. Dále pomoci vdovám po padlých a zemřelých, zachránit sirotky. Práce úřadu ale zároveň musela být sociálně a národohospodářský produktivní. Zemský úřad začal naplno pracovat od 1. června 1919. Sídlo bylo umístěno v Karlínské invalidovně.¹⁰ Od července 1919 začal být vydáván Časopis „Sociální služba“ (věstník Zemského úřadu pro péči o válečné poškozence v Čechách).¹¹

Pro plynulý chod organizace bylo zřízeno třináct oddělení:

- I. Dodatečné léčení, péče o tuberkulosní a nervově choré
- II. Technické oddělení (péče o amputované)
- III. Školení a kurzy
- IV. Slepecké oddělení
- V. Živnostensko-obchodní oddělení (zakládání živností a služeb)
- VI. Podpůrné oddělení
- VII. Péče o pozůstalé (vdovy a sirotky)

⁸ STRNAD, Emil. *Dvacet let Odip, výrobní orthopedické družstvo invalidův Praze*. Praha: Grafia. 1938. s. 29.

⁹ Ondřej Kypr se narodil 23. listopadu 1883 a zemřel 9. října 1959. Za první světové války bojoval na východní frontě. V roce 1919 se stal poslancem za stranu Agrárníků. Od prosince 1919 byl jmenován ředitelem státního ústavu pro válečné poškozence.

¹⁰ Tamtéž, s. 5.

¹¹ *Tři roky boje proti následkům války: Zpráva o činnosti Zemského úřadu pro péči o válečné poškozence v Praze za léta 1919, 1920, 1921*. Knihtiskárna Jaroslav Strojil. Přerov. 1921. s. 7.

- VIII. Pozemkové oddělení
- IX. Zprostředkování práce
- X. Sociologické oddělení
- XI. Statistika
- XII. Okresní úřadovny
- XIII. Sociálně lékařské prohlídky¹²

V administrativních orgánech úřadu bylo vybudováno 6 oddělení.

- 1. Informační kancelář
- 2. Podatelna
- 3. Spisovna
- 4. Výprava
- 5. Tiskové oddělení
- 6. Ředitelství úřadu

Pro finanční hospodaření byla vybudována účtárna.¹³

2.3 Dodatečné léčení

Starý režim Rakousko-Uherska se podle Zemského úřadu pro péči o válečné poškozence, nestaral o válečné mrzáky z humanitních důvodů, nýbrž proto, aby je co nejrychleji mohli poslat zpět na frontu.¹⁴

Až do 1. května 1920 spolupracoval Zemský úřad pro péči o válečné poškozence s vojenskou správou. Zemský úřad měl choré na léčení ve vojenských i civilních nemocnicích, v sanatoriích, ale i v domácím léčení. Zvláštní péče byla věnována tuberkulosním a malarikům. Duševně nemocní byli většinou umisťováni do ústavů pro choromyslné.¹⁵

¹² *Tři roky boje proti následkům války: Zpráva o činnosti Zemského úřadu pro péči o válečné poškozence v Praze za léta 1919, 1920, 1921.* Knihotiskárna Jaroslav Strojil. Přerov. 1921. s. 6.

¹³ Tamtéž, s. 7.

¹⁴ Tamtéž, s. 25

¹⁵ Tamtéž.

V roce 1920 bylo k dodatečnému léčení přiděleno několik odborných lékařů. K organizaci dodatečného léčení nepatřila pouze péče lékařská, ale i určitá finanční pomoc těm invalidům, kteří by se kvůli svému postižení neměli šanci uživit a dále přežívat. Dále organizace zajišťovala ubytování pro invalidy, o které se neměl kdo starat.¹⁶

Po několika letech po válce se ukázalo, že sociálně lékařská komise uznala za válečné poškozence i invalidy, kteří nejsou žádnými invalidy v užším slova smyslu, to znamená, že zranění utrpěli před válkou nebo i v době války, ale že jejich zranění nevzniklo v souvislosti s vykonáváním válečné služby. Kvůli tomuto problému vydalo ministerstvo sociální péče výnos ze dne 15. října 1921, č. j. 20548-I/B21, podle kterého mohli být před sociálně lékařskou komisí předvoláni a uznáni válečnými poškozenými bez předchozí vojenské superarbitrace i ti, o nichž komise uznala možnost vzniku invalidity v důsledku vykonávání služby, nebo úkonů válečných, že jim tedy mohly být vydány nálezy s příslušnou klasifikací celkové ztráty na výkonnosti povolání a tím pak že následně spadali do péče Ministerstva národní obrany.¹⁷

Invalidům se po čas pobytu v nemocnici vyplácelo denně 2 Kč k úhradě běžných osobních výdajů. Po propuštění z ústavního léčení se nemajetným invalidům z existenčních důvodů vyplácel denně příspěvek 6-10 Kč po dobu 1-3 měsíců dle výše pracovní neschopnosti a celkové zdravotního stavu.

Sazby plateb ministerstva sociální péče za invalidy:

Vojenské nemocnice za osobu na den do 30. března 1921: 15.- Kč

Od 1. dubna 1921 zvýšen denní poplatek na: 25,- Kč

Pro tuberkulosní denní příplatek jako stravné: 3-5,- Kč

Ve vojenských lázních denní sazba stejná jako v nemocnicích, připočítán ale denní poplatek za koupele: 3-12,- Kč

¹⁶ *Tři roky boje proti následkům války: Zpráva o činnosti Zemského úřadu pro péči o válečné poškozenec v Praze za léta 1919, 1920, 1921.* Knihotiskárna Jaroslav Strojil. Přerov. 1921. s. 25

¹⁷ Tamtéž.

V civilních sanatoriích a lázních se v roce 1919 a 1920 platilo průměrně 12-25,- Kč, v roce 1921 30,- Kč denně.¹⁸

2.4 Proces raněného vojáka

Když byl voják raněn, byla nejprve určena vážnost poranění a následně přímo na bojišti nebo na obvazišti poskytnuta první pomoc. Jakmile voják utrpěl závažnější poranění byl odeslán do mobilní polní nemocnice. Následná péče, ať už se jednalo o záložní nemocnice, ozdravovny nebo lázně, probíhala v týlu. Za ekonomické se považovalo rozšiřování kapacity stávajících nemocnic, zatímco nově vzniklá improvizovaná zařízení byla využita hlavně k rekonvalescenci vojáků.¹⁹

Již v počátcích války vydala Česká obec sokolská prohlášení, ve kterém nabídla armádě své prostory, jednalo se zejména o tělocvičny, hygienicky upravené pro potřeby ošetřování raněných. Za celou válku se do pražských vojenských nemocnic dostalo kolem půl milionu vojáků, z toho tři čtvrtiny Čechů.²⁰

2.5 Zdravotnictví

První světová válka přinesla znatelný rozvoj v medicíně. Pokrok byl například v postupném očkovaní vojáků, v polních nemocnicích se objevily mobilní laboratoře a rentgenové přístroje. Při ošetřování raněných se vůbec poprvé používaly krevní transfuze, při které ranění dostávali krev přímo od dárců.²¹ Díky technickému pokroku byl umožněn rychlejší odvoz raněných, mimo železniční přepravy bylo možné využít i stále se rozšiřující sanitní dopravu pomocí automobilů.²²

Pokud nedošlo k okamžitému ošetření, byla zranění způsobena v boji často smrtelná. V letech, kdy probíhala první světová válka neexistovala ještě antibiotika, takže i zranění menšího rozsahu mohlo skončit amputací končetiny. Proti infekcím a

¹⁸ *Tři roky boje proti následkům války: Zpráva o činnosti Zemského úřadu pro péči o válečné poškozence v Praze za léta 1919, 1920, 1921.* Knihtiskárna Jaroslav Strojil. Přerov. 1921. s. 26

¹⁹ *ŠEDIVÝ, Ivan. Češi, české země a Velká válka 1914-1918. 2., dopl. vyd.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. Česká historie. ISBN 978-80-7422-302-0. s. 262.

²⁰ Tamtéž.

²¹ *DUFEK, Radim, MITÁČEK, Jiří, ed. Velká válka 1914-1918.* Brno: Moravské zemské muzeum, 2014. ISBN 978-80-7028-421-6. s. 51.

²² Tamtéž. s. 52.

choroboplodným zárodkům byla vojenskými lékaři používána injekce proti tetanu. U infekcích hrozících snětí byl nově používán tzv. Dakonův roztok²³. Kromě smrtících infekcí vojáci podléhali dalším nemocem, zejména tyfu nebo choleře. I přes veškerou, tehdy známou, lékařskou pomoc umíral každý třetí raněný nebo nemocný voják.²⁴

2.6 Péče o amputované

Počátkem roku 1920 se oddělení rozdělilo na dvě části. Na oddělení pro léčení invalidů a na oddělení technické. V roce 1921 byly založeny protézové komise. Komise se skládala z úředníka Zemského úřadu, z lékaře a zástupce dílen. Všechny ortopedické dílny byly pod státním dohledem, jak po stránce technické, tak účetní. Výrobky z ortopedických dílen ovšem nepomohly všem. Někteří invalidé je totiž odmítali a raději nadále používali berle.²⁵

Na přiděl protéz a ortopedických pomůcek neměl invalida nárok, který by byl zaručený zákonem, tento nárok neexistoval ani před státním převratem. Existoval pouze jediný zákon, podle něhož se ministru sociální péče ukládalo, že musí opatřovat invalidům dodatečné protézy, a to zákon ze dne 8. dubna 1919, č. 199 Sb. z. a n., o organizaci péče o válečné poškozence, § 3. bod 5. Protézová péče byla proto upravována výnosy ministerstva sociální péče. Ve skutečnosti se poskytování protéz a ortopedických pomůcek řídilo skutečnou potřebou, takže každému invalidovi se dostalo vždy včas takové pomůcky, jakou si vyžadovaly jeho následky zranění.²⁶

Při přidělu protéz bylo nutno rozlišovat mezi invalidy válečnými a poválečnými. Váleční invalidé byli vybavováni protézami a ortopedickými pomůckami na účet zemských úřadů pro péči o válečné poškozence. Pováleční invalidé dostávali první protézy a ortopedické pomůcky dvojmo od vojenské správy. Další přiděl protéz prováděly zemské úřady pro péči o válečné poškozence na vlastní účet. Přídělové řízení prováděla protézová péče v sídle protézových dílen. Výroba protéz byla obstarávána čtyřmi

²³ Dakonův roztok: antiseptikum, které vyvinul a poprvé použil britský lékárník Henry Drysdale Dakin a francouzsko-americký chirurg Alexis Carrel.

²⁴ DUFEK, Radim, MITÁČEK, Jiří, ed. *Velká válka 1914-1918*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2014. ISBN 978-80-7028-421-6. s. 52

²⁵ Tamtéž. s. 29.

²⁶ Tamtéž.

ortopedickými družstvy válečných invalidů, zčásti pak také Jedličkovým ústavem v Praze a spolkem Domovina mrzáku v Liberci.²⁷

2.7 Péče o válečné slepce

Válečným slepcem byl ten voják, který během vykonávání vojenské služby oslepl úplně na obě oči. Stejně postavení měli také ti, kteří se zbytkem svého zraku nemohli dosáhnout žádného pracovního výdělků.²⁹

Prvním úkolem péče o slepce bylo vzbudit v nich znovu chuť k životu a práci. Bylo nutné, aby se dotyčný opět cítil jako pravoplatný člen společnosti. V Čechách se přihlásilo celkem 330 slepců.³⁰

Slepce byli vyučováni tzv. slepeckým řemeslům (kartáčnictví, košíkářství, pletení rohožek, vyplétání židlí, pletení na stroji, u těch, kteří k tomu mají schopnosti, vyučení se hře na klavír, housle, varhany, ladění pian), většina těchto profesí se vyučovala v Klárově ústavu.³¹

„Umřítí jest ničím – avšak žítí a nevidětí, to jest neštěstím“³²

2.8 Důchody válečných poškozců

Oddělení, které se staralo o důchody válečných poškozců, od samého počátku existence bojovalo s místem, kde by se daná agenda dala provádět. Jen velice těžko shánělo další místnosti, kde by bylo více místa pro všechny zaměstnance, kteří se mnohdy mačkali v malých místnostech.³³ Ale i přes tuto nesnáz oddělení pracovalo velice úspěšně. Do konce roku 1921 bylo k prohlídce přihlášeno 321 159 invalidů, z toho bylo

²⁷ STRNAD, Emil. *Dvacet let Odip, výrobní orthopedické družstvo invalidův Praze*. Praha: Grafia. 1938. s. 29.

²⁹ *Tři roky boje proti následkům války: Zpráva o činnosti Zemského úřadu pro péči o válečné poškozence v Praze za léta 1919, 1920, 1921*. Knihtiskárna Jaroslav Strojil. Přerov. 1921. s. 35

³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž.

³² Tamtéž.

³³ Tamtéž, s. 38.

prohlédnuto 312 389 jedinců, výměr byl vydán celkem 300 858 invalidům, celkem 11 631 invalidům nebo pozůstalým nebyl výměr uznán.³⁴

2.9 Péče o návrat válečných poškozců k občanskému povolání

Jedním z hlavních a nejužitečnějších úkolů péče bylo vrácení invalidů zpátky do občanského života, poskytování možnosti obživy vdovám, napomáhání tomu, aby válečný invalida nebyl odkázán jen na rentu nebo na cizí dobročinnost, ale aby se mohl spolehnout na vlastní sílu a práci.³⁵ Obtížnost tohoto úkolu spočívala hlavně v tom, že váleční invalidé neměli plnou pracovní sílu a kvůli tomu nebyli tak konkurence schopni jako zdraví dělníci jejich oboru. Pokud to bylo možné, měli váleční invalidé být umístováni do zaměstnání ve svém domovském okrese nebo v nejbližším sousedství.³⁶

Nejčastějším zaměstnáním, ke kterému se váleční invalidé vraceli, bylo zaměstnání v zemědělství, a to hlavně z důvodu, že v zemědělství byla velká rozmanitost různých pracovních pozic a byla tedy velká šance, že se invalida v některé pozici mohl uplatnit. Podobně to platilo i o dělnících, kteří neměli zvláštní obor činnosti, a také o nádenících, pro které se, neměli-li obzvlášť těžké poranění, vždy práce našla.³⁷

Pokud měl invalida vadu, kvůli které nemohl vykonávat dřívější zaměstnání v celém původním rozsahu, vykonával toto zaměstnání jen z části a aby dosáhl příjmu potřebného k opatření životních potřeb, opatroval si invalida vedlejší lehčí zaměstnání. Mezi tato zaměstnání, které invalida provozoval jako vedlejší profesi, patřilo domovníctví, biletářství (kontrola vstupenek, uvaděčství), kolportérství (roznášení, pouliční prodej tiskovin), zaměstnání spolkového sluhy a jiná příležitostná zaměstnání.³⁸

Jestliže se na základě vyšetření u lékaře a odborného znalce prokázalo, že invalida již nebyl schopen vykonávat své předchozí povolání, musel se rozhodnout pro zaměstnání

³⁴ *Tři roky boje proti následkům války: Zpráva o činnosti Zemského úřadu pro péči o válečné poškozence v Praze za léta 1919, 1920, 1921.* Knihtiskárna Jaroslav Strojil. Přerov. 1921. s. 39.

³⁵ Tamtéž, s. 41.

³⁶ *Národní archiv v Praze, Zemský výbor Praha – 1874–1928*, i. č. 5506 – XXII 5a, ka. 9833.

³⁷ Tamtéž, ka. 9834.

³⁸ Tamtéž.

nové. Často byla volena povolání sluhů, dozorců, hlídačů, písařů nebo pomáhali na poštách jako výpomocní poštovní poslové.³⁹

V hledání a zprostředkování práce zemskému úřadu pomáhalo ODIP výrobní ortopedické družstvo invalidů v Praze, které v začátcích zaměstnávalo velký počet těžkých, beznohých a jinak válkou postižených válečných invalidů, kteří měli v družstvu trvale zabezpečenou existenci.⁴⁰

2.9.1 Školení

Přípravné práce pro školení invalidů započaly už v květnu 1919. Ihned se ke školení přihlásilo množství invalidů. Část invalidů musela být odmítnuta, mezi důvody odmítnutí patřily (nepatrná invalidita, chabé předchozí vzdělání, zbytečnost vzhledem k dřívějšímu povolání atd.)⁴¹

Školení lze rozdělit do tří skupin:

1. Školení, týkající se výcviku v užívání zmrzačených údů, tedy školení léčebné.
2. Školení odborné, sloužící k zdokonalení invalidů v bývalém zaměstnání, nebo k práci v témže oboru.
3. Přeškolení invalidů pro jiné povolání. V nejčetnějších případech to bylo školení obchodní, lesnické, výcvik kinooperatérský, šoférský atd.⁴²

V léčebném školení měl vliv i zemský úřad, který měl náklad pouze na tzv. cerebroinvalidní školu pro poruchu řeči. Odborné školení se provádělo dvojí formou: školení invalidů jako řádných žáků nebo školení ve zvláštních kurzech. Přeškolení se provádělo jen v nejnutnějších případech.⁴³

³⁹ Národní archiv v Praze, Zemský výbor Praha – 1874–1928, i. č. 5506 – XXII 5a, ka. 9834.

⁴⁰ STRNAD, Emil. *Dvacet let Odip, výrobní orthopedické družstvo invalidů v Praze*. Praha: Grafia. 1938. s. 31.

⁴¹ *Tři roky boje proti následkům války: Zpráva o činnosti Zemského úřadu pro péči o válečné poškozené v Praze za léta 1919, 1920, 1921*. Knihotiskárna Jaroslav Strojil. Přerov. 1921. s. 41.

⁴² Tamtéž.

⁴³ Tamtéž.

Nejvíce vyhledávanými školeními bylo školení obchodní, ale také lesnické kurzy.⁴⁴

Zemský úřad často kontroloval školy, které byly určené ke školení invalidů. Při kontrolách hledal ty invalidy, kteří při školeních zaháleli. Těchto invalidů bylo minimální množství, ale pokud se přeci jen někdo našel, byl ihned ze školení vyloučen.⁴⁵

Ze začátku měl zemský úřad i několik těžkostí, jako neinformovanost zúčastněných kruhů, omezení finančních prostředků, nedostatek místností a učitelských sil. V roce 1919 trpělo školství invalidů špatným ubytováním, tomuto částečně pomohla možnost ubytování v karlínské invalidovně.⁴⁶

Svého vrcholu dosáhlo školení v roce 1920. Ve školním roce 1919-1920 bylo přiděleno kolem 1800 invalidů, ve školním roce 1920-1921 bylo přiděleno asi 1200 invalidů. Klesající počet invalidů byl zapříčiněn několika faktory, mezi které patřila snaha úřadu nezřizovat zbytečné kurzy, dále byl patrný úbytek invalidů ve vojenských nemocnicích, ale také výběr invalidů hlásících se do kurzů a škol (v roce 1920 byl totiž každý invalida podroben přijímací zkoušce). V roce 1920 byla také zavedena kontrola invalidů-kurzistů pomocí legitimací, které byly 3x v měsíci ředitelstvím školy stvrzovány a velitelstvím nemocnice, kde probíhalo invalidovo školení revidovány.⁴⁷

Koncem roku 1920 byla zavedena pochozí kontrola prováděná úředníkem Zemského úřadu. Tou se kontrolovala docházka invalidů do praktických výcviků a byla šetřena jejich eventuální odměna. Mělo to velký význam pro evidenci a kontrolu, která byla silně podpořena snahou odloučit kurzisty od ostatních invalidů, kteří z existenčních důvodů museli nečinně trávit čas v nemocnicích.⁴⁸

V roce 1920 byli cvičení invalidé vesměs ubytováni a stravováni ve vojenských nemocnicích či v místech, kde probíhala jejich rekonvalescence, pouze v Praze určitá část

⁴⁴ *Tři roky boje proti následkům války: Zpráva o činnosti Zemského úřadu pro péči o válečné poškozenec v Praze za léta 1919, 1920, 1921.* Knihtiskárna Jaroslav Strojil. Přerov. 1921. s. 41.

⁴⁵ *Tamtéž.*

⁴⁶ *Tři roky boje proti následkům války: Zpráva o činnosti Zemského úřadu pro péči o válečné poškozenec v Praze za léta 1919, 1920, 1921.* Knihtiskárna Jaroslav Strojil. Přerov. 1921. s. 42.

⁴⁷ *Tamtéž.*

⁴⁸ *Tamtéž.*

invalidů dostávala stravné 12 Kč denně, ze kterého si sami platili stravu a ubytování. V polovině roku 1921 museli být všichni kurzisté vystěhováni z vojenských nemocnic, byla jim vyměřena stipendia a od nového měsíce dostávali peněžité dávky na ubytování a stravu.⁴⁹

V roce 1921 podnikl Zemský úřad nový pokus o pořádání kurzů pro vdovy, jednalo se o kurzy pro šití šatů a prádla a kurzy pro výrobu nákrčníků. Oba kurzy byly úspěšné.⁵⁰ Nespornou cenu mělo školení invalidů jako řádných žáků v mistrovských školách zednických, tesařských, strojnických, kamenických a truhlářských. Pořádání obchodních kurzů mělo také smysl, protože téměř všichni absolventi byli přijati do služeb státu. Podobně to bylo i u kurzů telegrafních a telefonních. Nejhůře pochodili kurzisté z lesnické školy, tito invalidé po úspěšně zvládnutém kurzu jen velice těžko sháněli nějaké uplatnění v lesnickém oboru. Nemajetným invalidům, kteří studovali na vysokých školách, bylo měsíčně přispíváno formou stipendia 450 Kč.⁵¹

⁴⁹ *Tři roky boje proti následkům války: Zpráva o činnosti Zemského úřadu pro péči o válečné poškozenec v Praze za léta 1919, 1920, 1921.* Knihtiskárna Jaroslav Strojil. Přerov. 1921. s. 42.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ *Tři roky boje proti následkům války: Zpráva o činnosti Zemského úřadu pro péči o válečné poškozenec v Praze za léta 1919, 1920, 1921.* Knihtiskárna Jaroslav Strojil. Přerov. 1921. s. 43.

3 Jedličkův ústav

3.1 Prof. dr. Rudolf Jedlička

Rudolf Jedlička se narodil 20. února 1869 a zemřel dne 26. října 1926. Pracoval jako chirurg a lékař. Byl to člověk cítící vždy česky a slovansky, v době Rakouska-Uherska si to žádalo veliké odvahy.⁵²

V roce 1912 odjel společně s několika českými lékaři na Balkán, kde zrovna v tuto dobu probíhala balkánská válka. Z vlastní iniciativy zde zřídil vojenský lazaret, kde pomáhal raněným srbským vojínům.⁵³ Což si žádalo veliké odvahy.

V době před první světovou válkou chyběla v Čechách jakákoliv starost o ochranu zmrzačených dětí, ať se jednalo o zmrzačení způsobené úrazem nebo zmrzačení od narození. Existovalo pouze několik asylů, které byly ovšem nedostatečné a v nichž chovanci strádali. Tohoto problému si všiml i prof. Jedlička a v roce 1913 zřídil v Praze na Vyšehradě ústav pro léčení a výchovu zmrzačených dětí. Hlavním účelem nebyla pouhá snaha o navrácení zdraví postiženým dětem, pokud to tedy bylo vůbec možné, ale také umožnit dětem, aby se snáze ujaly ve světě, až dospějí. Ústav byl pod ochranou Zemského spolku pro léčbu a výchovu mrzáčků v Čechách se sídlem v Praze, který byl založen již v roce 1908.⁵⁴

Po vypuknutí první světové války byl prof. Jedlička jmenován velitelem záložní nemocnice č. 3 U Bartoloměje v Praze 2. Do této nemocnice byli přiváženi těžce ranění váleční invalidé, kterým bylo nutno odejmout nohy nebo ruce, někteří sem byli přiváženi, aby zde následně zemřeli. Profesor Jedlička posílal amputované jedince do Jedličkova ústavu, aby se tam vyučili řemeslům. Nejdůležitější byla taková řemesla, která byla zapotřebí při výrobě protéz a ortopedických pomůcek, které se tehdy vyráběly právě v Jedličkově ústavu. V ústavu již byli zaměstnaní odborní pracovníci, ale při stále větší potřebě protéz bylo potřeba zaučit zaměstnance nové, problémem byl nedostatek

⁵² STRNAD, Emil. *Dvacet let Odip, výrobní orthopedické družstvo invalidův Praze*. Praha: Grafia. 1938. s. 123.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Tamtéž, s. 123–124.

zdravých lidí, kterých bylo zapotřebí na frontě, a tak se zde začali zaměstnávat stále ve větší míře váleční invalidé.⁵⁵

Do Jedličkova ústavu také, když jim byly odňaty nohy, přišli někteří zakladatelé „Odipu“⁵⁶, jako například František Lehr, Alois Lupínek, Václav Boháček, Karel Brejcha, Jan Morávek, Ladislav Vedral, Karel Kohoutek, Josef Černý, Josef Král, Josef Beneš, Rudolf Koubek, Antonín Nosek a Petr Sekanina. Zde se naučili pracovat na protézách a ortopedických pomůckách. Přišli zde s nápadem, že by mohli založit vlastní ortopedické družstvo, tento nápad se ovšem velmi nelíbil profesoru Jedličkovi, který si jeho realizaci nepřál. Profesor Jedlička se dokonce postavil proti zastoupení válečných invalidů, zaměstnanců ústavu, v kuratoriu.⁵⁷

Válečný invalida byl i v ústavu stále vojínem a byl tudíž Rakouskou monarchií považován za méně váženého člověka, který kvůli zranění nemůže bránit monarchii.⁵⁸ Když v Praze vypukla generální stávková hnutí kovodělníků, to bylo v roce 1918, vyzval profesor Jedlička mistry-invalidy, aby přemluvili ostatní zaměstnance-invalidy Jedličkova ústavu, a aby se vydali spolu s kovodělníky demonstrovat do ulic proti rakouské vládě.

3.2 Péče o válečné invalidy

V roce 1923 bylo v Jedličkově ústavu zřízeno nové oddělení pro ochrnuté invalidy, původně ho vedl univerzitní profesor doktor Antonín Heveroch.⁵⁹ Ústav byl určen pro nemajetné vrstvy a pro válečné poškozené. Ošetrovací náklady za ně hradilo ministerstvo sociální péče.⁶¹

Podle původního plánu se v oddělení mělo vystřídat 137 invalidů, kteří byli do ústavu přidělováni příslušnými zemskými úřady pro válečné poškozené. Celkem 16

⁵⁵ STRNAD, Emil. *Dvacet let Odip, výrobní orthopedické družstvo invalidů v Praze*. Praha: Grafia. 1938. s. 125.

⁵⁶ Výrobní ortopedické družstvo invalidů v Praze

⁵⁷ STRNAD, Emil. *Dvacet let Odip, výrobní orthopedické družstvo invalidů v Praze*. Praha: Grafia. 1938. s. 125.

⁵⁸ Tamtéž, s. 126.

⁵⁹ Antonín Heveroch: 19. ledna 1869–2. března 1927; český psychiatr a neurolog.

⁶⁰ BARTOŠ, Augustin a Jiří Václav KLÍMA, ed. *Snahy a práce Zemského spolku pro léčbu a výchovu mrzáků a Jedličkova ústavu pro zmrzačené v letech 1918-1925*. V Praze: Zemský spolek pro léčbu a výchovu mrzáků, 1926. s. 17.

⁶¹ Tamtéž, s. 22.

invalidů se ovšem do ústavu nedostavilo, takže oddělením prošlo 121 invalidů. Nejvíce přijatých invalidů trpělo afasií (ztráta nebo porucha řeči, způsobená porušením řečových oblastí mozku), dále zde byly případy následků spavé chřipky, invalidé trpící obrnami po průstřelu nervů a různými chorobami míchy a v poslední řadě zde byli i lidé s obrnou po poranění mozku.⁶²

Nemocní trpící afasií byli vyučováni v mluvení a díky stálému procvičování bylo dosaženo takového úspěchu, že úplně němí invalidé s určitou chápáním a ostatním osobám pochopenou mluvou opouštěli ústav buď do příslušných invalidoven nebo, pokud to bylo možné, do domácí péče. U invalidů trpících obrnami periferního nervstva po válečném zranění bylo potřeba operativního výkonu, kterým bylo možno zlepšit tělesné vady končetin. Invalidy trpící chorobami míšními nebylo možné nijak vyléčit, a tak byla veškerá snaha upřena v to, aby tito lidé trpěli co nejméně. To bylo docíleno prováděnou hydroterapií, mechanoterapií nebo elektroterapií. Podobné, možná ještě větší potíže byly s invalidy trpícími Parkinsonovou chorobou, tito lidé nemohli ani sami jíst a museli být krmeni.⁶³

Náklady na péči o válečné poškozené a udržování ortopedických dílen za čtyři válečná léta bylo umožněno hradit jen díky veřejné dobročinnosti, ze státní podpory byla na tyto instituce přikázána pouze částka 150 000 Kč.⁶⁴

3.3 Plastická chirurgie

Plastická chirurgie obnovuje ztracené části těla co do vzhledu, tak i do funkce. Objevem aseptiky a antiseptiky byl zapříčiněn obrovský rozvoj v moderní chirurgii a plastická chirurgie získala nové možnosti, jelikož díky tomu odpadla infekce, která v době předantiseptické často ničila většinu provedených plastických operací. Ve velkém se začala používat tzv. volná transplantace, tj. přenos části živé tkáně – kostěné, chrupavkové, tukové. Obnoveným měkkým částem bylo možno dát trvalý podklad, takže se již nesvrášťovaly. Tyto nové dovednosti se skvěle osvědčily za války u obrovského

⁶² BARTOŠ, Augustin a Jiří Václav KLÍMA, ed. *Snahy a práce Zemského spolku pro léčbu a výchovu mrzáků a Jedličkova ústavu pro zmrzačené v letech 1918-1925*. V Praze: Zemský spolek pro léčbu a výchovu mrzáků, 1926. s. 17.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Tamtéž, s. 66.

počtu poranění obličeje. Ve válce se ale ukázalo, že plastická chirurgie nemůže být prováděna s trvalým úspěchem na všeobecných chirurgických stanicích. Plastický chirurg musí totiž řešit věci, které vyžadují jeho pozornost. Ve všeobecných nemocnicích je chirurg příliš zaměstnán plněním různorodých úkolů a nemůže se plně soustředit pouze na práci, kterou umí ze všeho nejlépe.⁶⁵

S defekty obličeje jsou ve většině případů spojeny těžké poruchy na zdraví. Při ztrátě víček je oční dutina otevřena prachu a nečistotě, která působí těžké záněty, tyto záněty mohou být i smrtelné. Ztráta nosu zase působí poruchy dýchání a vytváří záněty sliznice nosní, které se často komplikují nebezpečnými záněty ušními, průduškovými a plicními. Při defektech patra zase části potravy vnikají do dutiny nosní a dráždí ji. Při ztrátách rtů a čelistí jsou časté záněty ústní a průduškové, je porušeno žvýkání potravy a z toho vznikají žaludeční katary a těžké poruchy celkového stavu, často je také řeč tohoto člověka natolik ztížena, že mu není prakticky rozumět. V důsledku neúplného zavření dutiny ústní vytékají trvale sliny, které pak dráždí kůži na krku a hrudníku.⁶⁶

Plastická chirurgie se rovněž osvědčila při ztrátách končetin a při poškození trupu. Mnoho válečných poškozců nemůže nosit protézy z důvodu bolesti, jizev nebo vředů. Tyto závady ale může odstranit právě plastická chirurgie.⁶⁷ K nejproslulejším válečným chirurgům celé rakouské monarchie patřil český profesor Otakar Kukula^{68, 69}

3.4 Ortopedické dílny

Ortopedické dílny byly založeny při Jedličkově ústavu v domě Polsko již počátkem roku 1915 a to hlavně proto, že kvůli válce se z boje vracelo velké množství invalidů. Velká část těchto vojáků utrpěla ztrátu končetiny. Dílny vyráběly přístroje na přísném lékařsko-vědeckém základě, vyhovující anatomickeo-fysiologickým požadavkům.⁷⁰

⁶⁵ BARTOŠ, Augustin a Jiří Václav KLÍMA, ed. *Snahy a práce Zemského spolku pro léčbu a výchovu mrzáků a Jedličkova ústavu pro zmrzačené v letech 1918-1925*. V Praze: Zemský spolek pro léčbu a výchovu mrzáků, 1926. s. 18.

⁶⁶ Tamtéž, s. 20.

⁶⁷ Tamtéž, s. 21.

⁶⁸ Otakar Kukula (1867-1925) – český lékař, profesor chirurgie Univerzity Karlovy

⁶⁹ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*. 2., dopl. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. Česká historie. ISBN 978-80-7422-302-0. s. 262.

⁷⁰ Tamtéž, s. 60.

V rámci své spolkové činnosti vzal péči o tyto invalidy na sebe Jedličkův ústav tím, že pro ně založil zvláštní školu, která měla cvičením ochablých údů a řemeslnou prací vrátit zmrzačeným vojínům ztracenou pohyblivost a umožnit jim individuálním výcvikem vykonávat dřívější povolání, těm, kteří měli těžké tělesné vady, bylo nutno otevřít novou cestu k výdělečné práci a k uhájení života.⁷¹

U velkého počtu jedinců léčba vyžadovala používání vhodných ortopedických přístrojů k ozdravení zraněných údů (protéz nahrazujících ztracené končetiny).⁷² Koncem roku 1915 ovšem kapacita původních prostor nedostačovala, a proto bylo nutno rozmýšlet nad rozšířením kapacity pomocí přístaveb ve dvoře ústavního domu Polsko.⁷³

3.4.1 Problémy se založením ortopedických dílen

Největší překážkou, která se postavila do cesty úsilí vybudovat odborně vědecké středisko pro studium ortopedie, byl úmysl vojenské správy rakouské soustředit celou výrobu protéz ve Vídni. Díky zakročení výboru Zemského spolku pro léčbu a výchovu mrzáků se tomuto podařilo zamezit.⁷⁴

Dalším problémem, který ohrozil toto úsilí, bylo založení družstevních ortopedických podniků válečných invalidů.⁷⁵ Na návrh zakladatele ortopedických dílen profesora doktora Rudolfa Jedličky byla uzavřena smlouva s ministerstvem sociální péče o organizaci výroby protéz pro válečné invalidy. Zemskému spolku bylo smluvně zaručeno, že všechny výrobní protéz v Československé republice budou zavázány odbírat normalizované součástky pro výrobu protéz na účet správní správy z továrny Zemského spolku. Zemský spolek splnil závazky smlouvou převzaté tím, že z udělené mu bezúročné půjčky zakoupil vhodnou továrnu na Smíchově a s velikým nákladem zřídil v ní zvláštní oddělení pro výrobu protézových součástek. Hlavní výroba se měla přenést do nové továrny, zatímco ústavní ortopedické dílny měly sloužit jen ke konečné

⁷¹ BARTOŠ, Augustin a Jiří Václav KLÍMA, ed. *Snahy a práce Zemského spolku pro léčbu a výchovu mrzáků a Jedličkova ústavu pro zmrzačené v letech 1918-1925*. V Praze: Zemský spolek pro léčbu a výchovu mrzáků, 1926. s. 60.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Tamtéž, s. 61.

⁷⁴ Tamtéž, s. 62.

⁷⁵ Tamtéž.

výrobní práci (montování součástek a dohotovení přístrojů podle individuální potřeby).

76

⁷⁶ BARTOŠ, Augustin a Jiří Václav KLÍMA, ed. *Snahy a práce Zemského spolku pro léčbu a výchovu mrzáků a Jedličkova ústavu pro zmrzačelé v letech 1918-1925*. V Praze: Zemský spolek pro léčbu a výchovu mrzáků, 1926. s. 62.

4 Péče o legionáře

4.1 Návrat po válce zpět do vlasti a jejich zabezpečení

Když se legionáři postupně vraceli z ciziny zpět do nově zřízeného Československa, začalo se řešit, co s nimi bude dále. První národní shromáždění schválilo zákon č. 462 Sb. zákonů a nařízení ze dne 24. července 1919. Tento zákon ustanovoval trojnásobné započtení strávených let v zahraničním vojsku, dále vyhrazoval legionářům 50 % uprázdněných míst v určitých kategoriích státní a jiné veřejné služby. Byl také zřízen státní úřad pro péči o legionáře (Kancelář československých legií v ministerstvu národní obrany, činnost byla zahájena v únoru 1919).⁷⁷

Mimo státní složky bylo pro legionáře pomocí různých celonárodních sbírek vybráno něco kolem 13 milionů Kč. Ke správě vybraných peněz byl vytvořen Podpůrný fond legionářský při ministerstvu národní obrany. Fond se postupem času specializoval na péči o legionářské děti.⁷⁸ Ke zlepšení životních a pracovních podmínek legionářů přispívali některé hospodářské podniky, zejména Banka československých legií. V roce 1928 byl založen Sociální ústav legionářský (založení bylo umožněno díky prostředkům získaných legionáři v zahraničí).⁷⁹

Skoro všechny snahy o zapracování legionářů zpět do běžného života vyšly na zmar po vydání zákona č. 286 Sb. z. a n. ze dne 22. prosince 1924. Tímto zákonem bylo zastaveno přijímání nových sil do státní služby. Ovšem to nebyl jediný problém, i samosprávné korporace často nechtěli přijímat legionáře do svých služeb.⁸⁰

4.2 Invalidé z řad legionářů

Velké procento legionářů, kteří za války utrpěli újmu na zdraví, se po návratu do vlasti vůbec nehlásilo o invalidní rentu. Zřejmě doufali, že jejich choroby a jiné vady se v domácím prostředí při normálním životělepší a možná i vyléčí, jenže jak se postupem času ukázalo, tato domněnka byla chybná.⁸¹ S přibývajícím věkem se jejich útrapy spíše

⁷⁷ KUDELA, Josef. *Legionáři dnes*. 2. vyd. Brno: Moravský legionář, 1929. Sbíрка přednášek. s. 25.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Tamtéž, s. 35.

⁸⁰ Tamtéž, s. 26.

⁸¹ Tamtéž, s. 31.

zhoršovaly a legionáři byli přeci jen donuceni o invalidní rentu požádat. Jenže ze strany vojenské správy zde byla snaha o to, aby tito lidé nebyli za invalidy uznáni. Nejčastěji se uváděl důvod ten, že nemoc nebo postižení nemá původ v legiích (dle zákona č. 76 Sb. ze dne 17. února 1922). Někdy nepomáhaly ani doklady a svědci. Důležitým prvkem byla i skutečnost, že lhůta k dodatečným přihláškám o invalidní rentu již prošla.⁸²

Není tedy divu, že legionáři, kteří byli ve skutečnosti těžkými invalidy a kteří se marně domáhali renty, nemohli snést pohled na svou bídu a bídu svých nejbližších a dobrovolně ukončovali svůj život nebo propadali alkoholu.⁸³

Také u invalidů, kteří ihned po návratu do vlasti byli uznáni za invalidy, se s přibývajícím věkem zvěšovaly staré a objevovaly se nové následky válečných útrap. Jenže vojenská správa hleděla hlavně na to, aby se co nejvíce snižovalo procento invalidity při periodických prohlídkách, k nimž byl legionář předvoláván.⁸⁴ Ministerstvo národní obrany se snažilo zbavit péče o invalidy legionáře, chtěli, aby se procento invalidů neustále snižovalo a aby byli převáděni do péče ministerstva sociální péče.⁸⁵

Když Maďarsko napadlo Československo, tak invalidé legionáři ihned nabídli své služby k obraně státu. Povětšinou vykonávali nádražní službu na Slovensku a pomáhali organizovat vlakové spoje, které přiváželi vojáky ze všech koutů Československa. Byli ale i tací, kteří vykonávali polní službu. Když byla dokončena organizace branné moci, ministerstvo národní obrany upustilo od úmyslu vytvoření invalidních oddílů.⁸⁶

4.3 Pozůstalí po legionářích

Systém péče o pozůstalé po legionářích byl v žalostném stavu. Byla sice snaha o zlepšení životních podmínek pozůstalých tím, že byli postaveni na roveň pozůstalým po důstojnících z povolání, tímto připadla starost o pozůstalé po legionářích ministerstvu národní obrany. Zde se ale objevil problém, který v mnoha případech naprosto znemožnil pozůstalým čerpat jakékoliv prostředky z důchodu pro pozůstalé. Tím problémem bylo

⁸² KUDELA, Josef. *Legionáři dnes*. 2. vyd. Brno: Moravský legionář, 1929. Sbírká přednášek. s. 32.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž, s. 33.

⁸⁶ *Vojenský ústřední archiv, Ministerstvo národní obrany, hlavní štáb, 1. odd. organizační, i. č. 832, ka. 5.*

to, že jednou z podmínek pro povolení důchodu předků bylo zjištění, zda byl předek zemřelým podporován. Zemskému úřadu pro válečné poškozence (podléhajícímu ministerstvu sociální péče) stačilo v tomto případě pouhé potvrzení obecního úřadu, zatímco podle výnosu ministerstva národní obrany „*nutno úředně prokázati cestou příslušné okresní politické správy, že jmenovaný byl povinen přispívati podstatně k výživě a opatření rodičů a že tak pravidelně činil.*“⁸⁷ Zkrátka musel existovat poměr alimentární povinnosti podle §154 občanského zákona. Tuto alimentární povinnost však šlo dokázat jen ve výjimečných případech. Ve výhodě tedy byli pozůstalí těch vojáků, kteří padli v armádě rakousko-uherské.⁸⁸

4.4 Případ Petra Korčáka

Petr Korčák se narodil 28. dubna 1884 na Stupavě v okrese Kyjov. Byl vyučený krejčí, ženatý a měl jednu dceru Annu. V roce 1904 se kvůli nedostatku práce na Slovácku rozhodl odcestovat do Ameriky, musel odjet sám, neboť jeho žena se po porodu dcery stala neschopnou práce, a tak dalekou cestu by nezvládla. Po nějakém čase, kdy se naučil řeč, získal práci ve svém oboru a začal konečně vydělávat slušné peníze. Peníze posílal domů, aby zajistil rodinu a aby se mohl jednou vrátit.

Začátek války ho zastihl v Americe, nechtěl se vracet během války, aby nemusel bojovat v řadách rakouské armády. V Americe byl členem různých českých vlasteneckých spolků, mezi jeho hlavní aktivity patřilo členství u Českého národního sdružení v Clevelandu.⁸⁹ V roce 1917 vstoupil do legionářského vojska. Po příjezdu do Francie byl přiřazen jako střelec k 21. pluku francouzské legie. V květnu 1918 byl převelen k 22. pluku a přidělen k 1. kulometné rotě. S tímto plukem prodělal všechny boje. V říjnu 1918 bojoval v bitvě u Vouziers, kde byl zasažen otrávenými plyny. Za účast v boji byl vyznamenán válečným křížem československým.⁹⁰ Po návratu do vlasti se s 22. plukem zúčastnil bojů na Těšínsku. Demobilizován byl 5. května 1919.⁹¹

⁸⁷ KUDELA, Josef. *Legionáři dnes*. 2. vyd. Brno: Moravský legionář, 1929. Sbíрка přednášek. s. 34.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ FISCHER, Josef. *Případ Petra Korčáka, Vypravování o zoufalé bídě legionáře*. Brno. Moravský legionář, 1928. Sbíрка přednášek 19. s. 6.

⁹⁰ Tamtéž, s. 7.

⁹¹ Tamtéž, s. 8.

Když válka skončila vrátil se za rodinou a začal si hledat práci, po dlouhém hledání našel volnou pozici ve sklárnách v Kyjově. Veškeré úspory, které měl z Ameriky, utratil na vojně, a tak on i jeho rodina velice strádali. Po zastavení výroby ve sklárně byl propuštěn mezi prvními. Postupně se začaly vracet následky otravného plynu, který ho za války zasáhl, Petr Korčák úplně ohluchl a ztrácel zrak. Ujala se ho tedy okresní jednota Československé obce legionářské, která zažádala, aby byl povolán k invalidní prohlídce. Asi po roce mu byla přiznána a vyplácena renta.⁹² Vyplácení renty ovšem trvalo krátký čas, jelikož 17. září 1926 byl předvolán ke kontrolní lékařské prohlídce, kde byl uznán pouze 20 % invalidou. Tímto ztratil nárok na zaopatřovací požitky dle zákona o invalidech legionářích a byl převeden do kompetence ministerstva sociální péče, zemského úřadu pro péči o válečné poškozence v Brně. Renta mu byla vyčíslena na 42 Kč měsíčně.⁹³

Okresní jednota Československé obce legionářské v Kyjově zažádala ministerstvo národní obrany, Kancelář legií v Praze, aby byl pan Korčák léčen na účet kanceláře. Kancelář odpověděla, že aby mohl být léčen na její účet, je nutné zažádat o léčení nemocenskou pojišťovnu nebo některý místní spolek, jako Masarykovu ligu proti tuberkulose nebo Československý červený kříž a teprve potom, co by tyto spolky hrazení léčby odmítly, tak může žádat o léčení Kancelář československých legií z titulu charitativního.⁹⁴ Petr Korčák jel tedy osobně do Prahy, aby přesvědčil dotyčné úřady, že je skutečný invalida, že si nevymýšlí. Ale ani tato jeho snaha nepřinesla žádný užitek, z Prahy přijel zlomen, protože zaměstnance úřadů nepřesvědčil, a ti si stále mysleli, že chce jen těžit ze svého legionářství.⁹⁵

Kvůli myšlence, že je všem na obtíž, odešel Petr Korčák 7. listopadu 1927 z domu a již se nevrátil. U místního obchodníka si koupil na dluh slivovici, kterou smíchal s lysolem⁹⁶ a vypil. Byl nalezen v lese až 10. listopadu.⁹⁷ Pohřeb Petra Korčáka se konal

⁹² FISCHER, Josef. *Případ Petra Korčáka, Vypravování o zoufalé bídě legionáře*. Brno. Moravský legionář, 1928. Sbíрка přednášek 19. s. 8.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Tamtéž, s. 9.

⁹⁵ Tamtéž, s. 10.

⁹⁶ směs krezolů v roztoku mýdla užívaného k dezinfekci

⁹⁷ FISCHER, Josef. *Případ Petra Korčáka, Vypravování o zoufalé bídě legionáře*. Brno. Moravský legionář, 1928. Sbíрка přednášek 19. s. 10.

12. prosince 1927 v Bukovanech ve 3 hodiny odpoledne.⁹⁸ Rozloučit se přišli bratři legionáři ve stejnokrojích i v občanském oděvu. Byla pronesena řeč jednoho ze spolubojovníků, ke konci pohřbu naposledy zazněly rány z hmoždíře a zazněla melodie státní hymny.⁹⁹

⁹⁸ FISCHER, Josef. *Případ Petra Korčáka, Vypravování o zoufalé bídě legionáře*. Brno. Moravský legionář, 1928. Sbíрка přednášek 19. s. 11.

⁹⁹ Tamtéž, s. 12.

5 Družina československých válečných poškozců (invalidů, vdov a pozůstalých)

5.1 Základní informace

Družina československých válečných poškozců byla založena v květnu roku 1917 Ondřejem Kyprem pod původním názvem Družina válečných invalidů zemí koruny svatováclavské. Nový název byl odhlasován na sjezdu, který se konal ve dnech 28. a 29. června roku 1919. Hlavním důvodem změny jména organizace bylo přijetí vdov, sirotků a pozůstalých mezi právoplatné členy Družiny.¹⁰⁰

V roce 1919 bylo v Družině válečných poškozců registrováno přes 60.000 invalidů. Sdružení nadále očekávalo, že do konce roku 1919 překročí počet registrovaných invalidů 100.000 osob, přičemž v československé republice se podle odhadů nacházelo něco kolem 250.000 válečných poškozců. Ovšem sdružení se nezajímalo pouze o válečné invalidy, ale také na vdovy a sirotky po padlých ve válce. Cílem této skupiny bylo poukázat na to, že v nově vzniklé republice nebylo dosud pro invalidy, vdovy a sirotky mnoho uděláno.¹⁰¹ Ve sdružení ovšem nejsou invalidé-legionáři, o ty se stará jiná instituce. Ondřej Kypr na toto téma na sjezdu hovořil: „*Jsou to invalidé – legionáři. Jest potřebí, abych i o této věci řekl několik slov o našem stanovisku ke kamarádům – legionářům. Nerad bych viděl, aby mezi invalidy – legionáři a námi byl nějaký rozdíl. V našich žilách koluje stejně česká krev, jako v žilách legionářů... Bylo by křivdou na nás, která by nás hodně bolela, kdyby mělo býti měřeno jinak legionářům, jinak nám.*“¹⁰²

¹⁰⁰ Protokol o sjezdu Družiny českoslov. válečných poškozců (invalidů, vdov a pozůstalých) konaném ve dnech 28. a 29. června 1919 v Obecním domě v Praze-Karlíně. V Praze: Nakladatelství družstvo válečných poškozců, 1919. s.7.

¹⁰¹ Tamtéž, s.9.

¹⁰² Tamtéž, s.33.

5.2 Sjezd konaný ve dne 28. a 29. června 1919

Sjezd se konal v Obecním domě v Praze-Karlíně. Úvodní slovo si vzal předseda Družiny Ondřej Kypr. Ten ovšem na sjezdu svou funkci opustil, na funkci předsedy byl zvolen Josef Pohl.¹⁰³

5.2.1 Organizační řád Družiny československých válečných poškozenců (invalidů, vdov a sirotků)

Členem se mohl stát pouze právně uznaný válečný poškozenec české nebo slovenské národnosti, který souhlasil s pracovním programem Družiny, podrobil se organizačnímu řádu a stanovám a který se nedopustil žádného mravního přestupku. V mimořádných případech mohli býti přijati i předváleční invalidé. Zakládajícím nebo přispívajícím členem se mohla stát každá čestná osoba, která byla přijata výborem místní skupiny.¹⁰⁴

Všichni členové Družiny museli platit každé čtvrtletí příspěvek. V 1. třídě to byly 4 koruny, z nichž 25 haléřů zůstalo místní skupině, 75 haléřů připadlo okresnímu výboru a 3 koruny dostalo ústředí. Ve 2. třídě příspěvek činil 2,50 korun, z čehož místní skupině zůstalo 25 haléřů¹⁰⁵, okresnímu výboru 75 haléřů a ústředí 1,50 korun. Příspěvek byl považován za zaplacený až tehdy, když byl přijat a zaúčtován ústředím. Každý nový člen byl povinen zaplatit vstupní poplatek 1 korunu, která celá připadla ústředí. Příspěvek přispívajících členů činil 5 korun ročně, z čehož místní skupině připadly 2 koruny, okresnímu výboru 1 koruna a ústředí koruny 2. Zakládajícím členem mohla být korporace nebo fyzická osoba s příspěvkem 500 korun jednou pro vždy, z čehož 200 korun zůstalo místní skupině, okresnímu výboru zůstalo 100 korun a ústředí připadlo 200 korun.¹⁰⁶

Všichni členové měli právo na podporu v nemoci, trvala-li více jak 14 dní, obnosem 10 Korun koncem každého uplynulého měsíce nemoci, limitem bylo 50 Korun ročně. V případě neštěstí (úmrtí v rodině, vykradení, vyhoření) bylo možno žádat o podporu, která mohla být vyplacena v nejvyšším obnose 25 Korun během jednoho roku.

¹⁰³ *Protokol o sjezdu Družiny českoslov. válečných poškozenců (invalidů, vdov a pozůstalých) konaném ve dnech 28. a 29. června 1919 v Obecním domě v Praze-Karlíně.* V Praze: Nakladatelství družstvo válečných poškozenců, 1919. s.26.

¹⁰⁴ Tamtéž, s.12.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Tamtéž, s.13.

Podpory v nemoci a neštěstí nesměly převyšovat obnos 100 Korun během celého členství. V případě úmrtí člena obdrželi pozůstalí obnos 100 Korun na pohřebné.¹⁰⁷

Místní skupina vznikla až tehdy, když se v dané obci nacházelo alespoň 20 členů. Když jich bylo méně než 20 mohli vytvořit skupinu společně s okolními obcemi, nebo mohli vstoupit do skupiny jiné obce. Do kompetence místní skupiny patřila veškerá činnost týkající se místní obce, nevybočovala-li z rámce pracovního programu Družiny. Místní skupina byla odbočkou Družiny československých válečných poškozců se sídlem v Praze. Jestli chtěla místní skupina vystupovat vůči úřadům samostatně, musela mít zadány vlastní skupinové stanovy. Stanovy místní skupiny vykonávali předseda, který byl zodpovědný okresnímu výboru a ústřednímu výkonnému výboru, dále zastupoval místní skupinu na venek a podával dobrozdání o žádostech členů na podporu, spravoval vyšší instanci o potřebách a přáních veškerého členstva, řídil veškeré výborové a členské schůze a valné hromady. Místopředseda, který vykonával funkce předsedy, byl-li zaneprázdněn.¹⁰⁸ Jednatel, který vedl v knize protokoly o všech schůzích skupiny a vyřizoval veškeré písemné práce, vedl také veškerou korespondenci a adresář členů skupiny. Pokladník, který spravoval pokladnu, přijímal od členů zápisné a členské příspěvky, vedl pečlivé záznamy o všech příjmech a výdajích jakož i o majetku skupiny. Členové výkonného výboru, kteří byli přítomni všem schůzím místního výboru. Revizoři, kteří kontrolovali veškerou spolkovou činnost, nejvíce kontrolovali pokladnu.¹⁰⁹

Místní skupině bylo povoleno nechávat si mimo členských příspěvků také výnosy z veškeré zábavy, divadla, koncertů, přednášek atd., které ovšem měly být použity na podporu nejpotřebnějších členů a členek skupiny nebo na podpůrné fondy Družiny.¹¹⁰

Veškeré místní skupiny v obvodě jednotlivých okresů tvořily okresní organizace. Zásaditosti celého okresu řídil okresní výbor, který byl zvolen na řádné okresní konferenci. Okresní výbor byl volen na dva roky a sestával se z předsedy, jednatele, pokladníka, pěti přísedících, tří revizorů a tří náhradníků. Okresní výbor pracoval ve

¹⁰⁷ *Protokol o sjezdu Družiny českoslov. válečných poškozců (invalidů, vdov a pozůstalých) konaném ve dnech 28. a 29. června 1919 v Obecním domě v Praze-Karlíně.* V Praze: Nakladatelství družstvo válečných poškozců, 1919. s.13.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Tamtéž, s.14.

¹¹⁰ Tamtéž.

smyslu zásad pracovního programu Družiny, podporoval její činnost, podával zprávy o přáních skupin a ustavoval místní skupiny všude tam, kde bylo potřeba. Po dohodě s ústředím měl Okresní výbor možnost zařízení vlastního sekretariátu, který ovšem musel být veden na vlastní náklady.¹¹¹

Veškeré záležitosti týkající se celé země vyřizoval zemský výkonný výbor (v Čechách tuto agendu obstarával výkonný výbor ústřední). Zemské výbory mohly být zvoleny pouze na řádné zemské konferenci všech místních skupin dotyčné země po souhlase ústředního výkonného výboru. Na Zemském sjezdu měla zastoupení každá místní skupina jedním delegátem, který disponoval tolika hlasy, kolik členů zastupoval.¹¹² Zemský výkonný výbor měl možnost, po poradě s ústředním výkonným výborem, působit v oblasti celé země, pro agendu si mohl zařídit vlastní sekretariát zemský, který po schválení financoval ústřední výkonný výbor.¹¹³

Zastupitelstvo Družiny (širší výkonný výbor) se skládalo ze zástupců okresů. Z Čech bylo 15. zástupců, z Moravy 8, ze Slezska 4, ze Slovenska z každé stolice jeden delegát. Do pravomocí zastupitelstva spadala kontrola činnosti výkonného výboru, ústředního sekretariátu.¹¹⁴

Výkonný výbor ústřední se volil na valném sjezdu Družiny ve smyslu ustanovení spolkových stanov, vyřizoval veškeré záležitosti sjezdem vyhrazené, jakož i běžnou agendu hnutí jak po stránce programové, tak i organizační. Do kompetence Výkonného výboru ústředního spadalo vyřizování osobních záležitostí, obsazování míst ve službách Družiny, spravoval jmění Družiny a dohlížel na činnost zemských a okresních sekretariátů, jakož i všech okresních a zemských výborů.¹¹⁵

Valný sjezd Družiny musel být svolán minimálně jednou za dva roky. Každá místní skupina měla právo poslat na sjezd jednoho delegáta, eventuálně více delegátů, podle toho, kolik členů zastupoval. Okresní a zemské výbory a zemský sekretariát měl na sjezdu

¹¹¹ *Protokol o sjezdu Družiny českoslov. válečných poškozců (invalidů, vdov a pozůstalých) konaném ve dnech 28. a 29. června 1919 v Obecním domě v Praze-Karlíně.* V Praze: Nakladatelství družstvo válečných poškozců, 1919. s.14.

¹¹² Tamtéž

¹¹³ Tamtéž, s.15.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Tamtéž.

poradní hlas. Do pravomocí sjezdu náleželo: Určovat základy pro činnost Družiny, schvalovat výroční zprávy a účty, volit předsedu a tajemníka, 15 členů výkonného výboru, 5 náhradníků a 5 revizorů měnilo stanovy a upravovalo organizační řád.¹¹⁶

¹¹⁶ *Protokol o sjezdu Družiny českoslov. válečných poškozců (invalidů, vdov a pozůstalých) konaném ve dnech 28. a 29. června 1919 v Obecním domě v Praze-Karlíně.* V Praze: Nakladatelství družstvo válečných poškozců, 1919. s.15.

6 Důchodový systém

6.1 Váleční invalidé

Na pomoc válečným invalidům byl 20. února 1920 vydán zákon o požitcích válečných poškozců. Jestliže se válečný poškozenec považoval za invalidu už v době vydání zákona, musel uplatnit svůj nárok na důchod do jednoho roku od vydání zákona. Válečný poškozenec se musel přihlásit sám, nemohl být přihlášen úřadem, i kdyby o něm úřad věděl. Invalida byl také povinen dokázat příslušnému zemskému úřadu, že jeho příjem nepřesahuje hranici vylučující nárok na důchod.¹¹⁷

Invalidé museli prokazovat svou invaliditu nálezem sociálně lékařské komise, zatímco ostatní poškozcenci přihláškou. Kvůli tomuto rozdílu bylo z počátku nutné vést dvojí řízení.¹¹⁸

- A) Kvůli evidenci a statistice prošel nález s dotazníkem od sociálně lékařské komise nejprve oddělením pro sociálně lékařské prohlídky a poté přešel do oddělení pro vyšetřování poměrů. Pomocí zvláštních dotazníků se pomocí okresní politické správy (četnictva) vyšetřily okolnosti důležité pro přikázání důchodu.. Když bylo hotovo i toto šetření, doložily se spisy se všemi předchozími spisy ze spisovny a předaly se oddělení pro vlastní vyměřování důchodů.¹¹⁹
- B) U ostatních válečných poškozcích bylo řízení kratší. Došlé přihlášky šly přímo do oddělení pro vyšetřování. Tam se kontrolovalo pouze to, zda byly vloženy všechny potřebné přílohy, a pouze v případech, kde tomu tak nebylo, bylo žádáno přímo poškozence o doplnění. Poté se určovala priorita a vše se předalo vyměřovacímu oddělení.¹²⁰

6.1.1 Vyměřování důchodů

Při vyměřování důchodů válečným invalidům bylo důležité, aby invalida splnil určité požadavky. Důležitým faktorem bylo, zda byl invalida občanem československé

¹¹⁷ SKALA, Josef K. *Rukověť pro vyměřování důchodů válečným poškozcům dle zákona z 20. února 1920 č. 142 sbírky zákonů a nařízení*. V Brně: Polygrafia, 1920. s. 5.

¹¹⁸ Tamtéž

¹¹⁹ Tamtéž, s.6.

¹²⁰ Tamtéž.

republiky. Pokud nebyl státním občanem československé republiky, tak zdejší péči nenáležel. Ovšem pokud byla mezi československou republikou a jiným státem úmluva o vzájemnosti, mohl dotyčný invalida v Československu podstoupit lékařskou prohlídku. V roce 1920 mělo Československo tuto úmluvu pouze s Rakouskem. Po prohlídce se spisy bez vyměření renty posílaly na rakouské velvyslanectví do Prahy. Další podmínkou pro vyměření důchodu bylo, zda byl invalida válečným invalidou ve smyslu § 1. zákona z 8. dubna 1919, čís. 199 Sb. z. a n. Pokud podle tohoto zákone nebyl válečným poškozcem, péče se na něj nevztahovala, v případě, že byl invalidou předválečným, byl předán do péče vojenským úřadům.¹²¹

Komisi pro vyměřování důchodů dále zajímalo, zda invalida nebyl činným důstojníkem nebo záložním poddůstojníkem z povolání, pokud se ukázalo, že ano, byl předán do péče vojenskému úřadu dle § 44. zákona z 20. února 1920. Důležitou otázkou bylo také invalidovo trvalé bydliště, na tuto adresu totiž chodila veškerá dopisová komunikace a také důchody, pokud nějaký invalida nenahlásil změnu trvalé bydliště, byl to jeho problém a způsobenou škodu si nesl sám. Pokud invalida nebydlel v obvodu žádného zemského úřadu, předal se jinému úřadu bez dalšího vyměřovacího řízení.¹²²

Důležitým faktorem bylo, zda byl válečný poškozenec u okresní sociálně lékařské komise nebo u zemské sociálně lékařské komise, ve výměru důchodů toto muselo být přesně vypsáno. Neméně důležité bylo také procentové ohodnocení invalidity, procenta byla obsažena v nálezů a vždy platilo první procento, př.: invalidita byla stanovena na 30 %, ale s přihlédnutím k povolání byla zvýšena o 20 %. Pro výměr důchodů měl invalida pouze 30 %, nikoliv 50 %. Pokud neměl invalida alespoň 20 %, byl mu ihned vydán zamítací výměr. Muselo se ale dbát na znění nálezů a nesmělo se zaměřovat „neuznán vůbec invalidou“ a uznán invalidou s 0 %, první totiž neměl žádný nárok, druhý měl nárok na léčení v případě zhoršení choroby. Při zhoršení choroby mohl přijít k další prohlídce, kde mu byla znovu vyměřena procentuální hodnota invalidity.¹²³

¹²¹ SKALA, Josef K. *Rukověť pro vyměřování důchodů válečným poškozcům dle zákona z 20. února 1920 čís. 142 sbírky zákonů a nařízení*. V Brně: Polygrafia, 1920. s. 6

¹²² Tamtéž, s.7.

¹²³ Tamtéž.

Řešila se taky otázka dalších příjmů válečného invalidy. V dotazníku tomu určeném, musel být udán přesný příjem za týden, měsíc a za rok, zároveň muselo být odlišeno, zda šlo o příjem z činnosti hospodářsky nesamostatné nebo samostatné.¹²⁴ Jestliže válečnému invalidovi byly uděleny licence (konfese) k provozování biografu, místo třídní loterie, trafika, nebo podnik, měl invalida nárok na důchod pouze tehdy, když jeho příjem z těchto podniků nepřevyšoval důchod, který by mu podle zákona příslušel. To stejné platilo i o příjmu z výslužných nebo zaopatřovacích požitků, které příslušely válečnému poškozeneci od státu, země, kraje, obce, nebo veřejného fondu. Pokud byl válečný invalida přijat do služeb státu, země, kraje, obce, veřejného fondu, nebo nějakého jiného podniku, měl nárok na důchod jen v případě, že má 50 % neschopnost k výdělků, v tomto případě mu příslušela polovice důchodu, z celku, který mu byl vyměřen komisí.¹²⁵

Nárok na požitky příslušel každému válečnému invalidovi, jehož roční příjem nepřesáhl hranici 4000,-. Do příjmu se započítával příjem všech osob, k jejichž výživě musel válečný poškozenec přispívat. Byl-li příjem invalidy nebo osob s ním žijících z činnosti hospodářsky nesamostatné, započítávala se pouze polovička tohoto příjmu.¹²⁶ Uvedu zde příklad. Invalida měl příjem: sám nesamostatně 8000,-, jeho žena nesamostatně 2000,-, dvě děti nesamostatně 500,-, celkem tedy 11.000,-. Pro komisi měl ale příjem pouze poloviční, tedy 5500,-, protože ve všech případech se jednalo o nesamostatné zaměstnání. Pokud by ale jeho žena měla zaměstnání samostatné, měl by invalida příjem pro komisi 6500,-.¹²⁷ Bylo ale důležité odlišit, zda šlo o pouhé soužití ve společné domácnosti, zde invalida nebyl povinen přispívat, nebo zda se jednalo o skutečné přispívání na výživu, v první řadě se zde jednalo hlavně o ženu či družku.¹²⁸ Každá další osoba, na kterou byl invalida povinen ve společné domácnosti přispívat

¹²⁴ SKALA, Josef K. *Rukověť pro vyměřování důchodů válečným poškozeným dle zákona z 20. února 1920 č. 142 sbírky zákonů a nařízení*. V Brně: Polygrafia, 1920. s. 8.

¹²⁵ Zákon č. 142/1920 Sb., o požitcích válečných poškozených. In: *Sbírka zákonů*. 20. 2. 1920. § 4.

Dostupný také z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=1723&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

¹²⁶ Tamtéž § 2.

¹²⁷ SKALA, Josef K. *Rukověť pro vyměřování důchodů válečným poškozeným dle zákona z 20. února 1920 č. 142 sbírky zákonů a nařízení*. V Brně: Polygrafia, 1920. s. 8.

¹²⁸ Tamtéž.

zvyšovala hranici ročního příjmu o 10 %. Nejvýše se hranice mohla navýšit o 2000,-, teda na částku 6000,-.¹²⁹

Důchodová základna pro invalidy, u nichž byla jejich invalidita vyměřena alespoň na 55 %, byla 2400,- ročně, u nižších procent byla základna 1800,- ročně.¹³⁰ Pokud byla invalidova výdělečná schopnost snížena alespoň o 85 %, měl nárok na invalidní důchod 4800,- ročně. Když měl invalida sníženou výdělečnou schopnost mezi 75 % a 84 %, měl nárok na 80 % příslušné důchodové základny, tedy na částku 3840,-. Pokud mu bylo vyměřeno procento mezi 65 % a 74 %, měl nárok na 70 % z důchodové základny. Takto to postupovalo až k 20 % ztráty výděleční činnosti, pod 20 % zanikal nárok na důchod.¹³¹ Na každé nezaopatřené dítě do 18 let, pokud o něj invalida pečoval a staral se o jeho výživu a pokud dítě nebylo výdělečně činné, dostával invalida příplatek 10 % k základnímu důchodu, jenž mu byl vyměřen. Pokud šlo o dítě nemocné buď psychicky nebo tělesně, které se nemohlo samo o sebe postarat, mohl invalida dostávat příplatky až do 21 let dítěte. Příplatek 10 % příslušel i na manželku nebo družku, ale pouze v případě, že žili s invalidou ve společné domácnosti, a které nemohli býti výdělečně činné.¹³² Invalidé, kteří byli zcela osleplí, měli nárok na zvláštní příplatek k invalidnímu důchodu 1800,- ročně, stejný příplatek dostávali i tací, kteří byli tak nemocní, že se neobešli bez cizí pomoci.¹³³

K zabavení důchodu mohlo dojít jednotlivcem jen do poloviny důchodu, a to pouze v případech, měl-li vůči invalidovi nárok na poskytnutí výživy. Celý důchod mohl být invalidovi odebrán pouze pro zálohy a zápůjčky poskytnuté státem, zemí, okresem, obcí, veřejným fondem, zkrátka institucí, kterou ministr sociální péče pověřil poskytováním záloh nebo zápůjček.¹³⁴

¹²⁹ SKALA, Josef K. *Rukověť pro vyměřování důchodů válečným poškozcům dle zákona z 20. února 1920 č. 142 sbírky zákonů a nařízení*. V Brně: Polygrafia, 1920. s. 8.

¹³⁰ Zákon č. 142/1920 Sb., o požitcích válečných poškozců. In: *Sbírka zákonů*. 20. 2. 1920. § 7.

Dostupný také z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=1723&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

¹³¹ Tamtéž § 8.

¹³² Tamtéž § 10.

¹³³ Tamtéž § 9.

¹³⁴ SKALA, Josef K. *Rukověť pro vyměřování důchodů válečným poškozcům dle zákona z 20. února 1920 č. 142 sbírky zákonů a nařízení*. V Brně: Polygrafia, 1920. s. 9.

6.2 Vdovy

6.2.1 Vyměření důchodu

Ulehčit situaci pozůstalých po padlých vojínech, tedy vdovám a sirotkům, měl během války C. k. vojenský vdovský a sirotčí fond, který byl založený generálem pěchoty panem Franzem von Schönaich. Dále v Čechách působila Zemská válečná pomocná komise a také Zemský pomocný spolek Červeného kříže pro království České.

Podobně jako u invalidů bylo důležité státní občanství vdovy. Dále bylo důležité zjistit, zda byla vdovou po válečném poškození, toto se zjišťovalo pomocí oddacího nebo úmrtního listu. Muselo se ale bezpodmínečně jednat o smrt následkem poranění nebo choroby, získané válečnou službou.¹³⁵ Nárok na vdovský důchod příslušel i vdově, která se později vdala, ovšem musela splnit tři podmínky, první podmínkou bylo, že invalida, kterého si vzala, měl v době sňatku alespoň 80 % neschopnost výdělku, druhou podmínkou bylo, že invalida, kterého si vdova vzala, musel být mladší 30 let, nebo se museli vzít v pěti letech po zjištění invalidity, třetí podmínkou bylo, že manželství muselo trvat alespoň rok, a nebo muselo být přerušeno náhodnou manželovou smrtí.¹³⁶

Nárok na důchod mohla mít i družka, ovšem jen tehdy, pokud neexistovala žádná vdova po invalidovi, s invalidou musela žít nepřetržitě celý rok před vznikem události na zakládající nárok nebo před nastoupením na vojenskou službu, důchod náležel jen poslední družce.¹³⁷

Stejně jako u válečných poškozců bylo důležité trvalé bydliště vdovy. Vdova si musela dávat pozor na promlčení nároku. Pokud nárok na důchod vznikl v době před vydáním zákona, teda před 20. únorem 1920, měla vdova lhůtu jednoho roku od vydání zákona, aby se o nárok přihlásila. Pokud událost vznikla po vyhlášení zákona, nárok se musel přihlásit do jednoho roku ode dne vzniku události.¹³⁸

¹³⁵ SKALA, Josef K. *Rukověť pro vyměřování důchodů válečným poškozcům dle zákona z 20. února 1920 č. 142 sbírky zákonů a nařízení*. V Brně: Polygrafia, 1920. s. 11.

¹³⁶ *Zákon č. 142/1920 Sb., o požitcích válečných poškozců*. In: *Sbírka zákonů*. 20. 2. 1920. § 14.

Dostupný také z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=1723&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

¹³⁷ SKALA, Josef K. *Rukověť pro vyměřování důchodů válečným poškozcům dle zákona z 20. února 1920 č. 142 sbírky zákonů a nařízení*. V Brně: Polygrafia, 1920. s. 12.

¹³⁸ Tamtéž.

Pokud se provdala vdova nebo družka, která čerpala vdovský důchod, okamžitě nárok na tento důchod zanikl, obdržela ovšem odbytné v trojnásobné výši ročního důchodu. Pokud vdově bylo 50 let a více, vznikl nárok na odbytné teprve jeden rok po novém sňatku, s podmínkou života ve společné domácnosti s druhým manželem. Pokud tyto podmínky nesplnila, nárok na odbytné neměla.¹³⁹

Další problém, který se musel vyřešit, byl roční příjem vdovy a otázka toho, zda se jednalo o příjem z činnosti hospodářsky samostatné nebo nesamostatné. Obdobně jako u válečných invalidů se řešilo, zda vdova nevlastnila konfesi na trafikku, biograf a podobné instituce. Také jestli žila s někým ve společné domácnosti a jestli přispívala k něčí výživě, důležité bylo zjistit, jaký příjem mají osoby, které žili s vdovou ve společné domácnosti, hranice příjmu k nároku na důchod byla stejná jak u válečných poškozců, tedy 4000 Kč.¹⁴⁰

Vdově náležel pravidelný roční důchod ve výši 600 Kč. Mohl být odstupňován podobně jako u invalidů 10 % za každou osobu, kterou musela vdova podle zákona živit. Pokud ovšem žena nežila s mužem, muselo se zjistit, jaký byl manželův příspěvek na výživu ženy. Muselo se to zjišťovat individuálně, protože každý případ byl ojedinělý. Důchod nesměl být vyšší, než byl tento příspěvek.¹⁴¹ Vdova si mohla zažádat i o starobní příplatek, a to za podmínek, že dosáhla věku 55 let nebo dostala osvědčení o neschopnosti výdělků od lékaře veřejné nebo zdravotní služby nebo neměla možnost výdělků z důvodu starosti o nedospělé děti.¹⁴²

Vdovám, které nabyly nároku na důchod před 1. květnem 1920, náležel důchod od tohoto dne. Ostatním vždy od prvního dne následujícího měsíce, před nímž nastala událost, díky které měla nárok na důchod. Podobně jako u invalidů mohl být důchod zabaven na splácení různých půjček.¹⁴³

¹³⁹ SKALA, Josef K. *Rukověť pro vyměřování důchodů válečným poškozcům dle zákona z 20. února 1920 č. 142 sbírky zákonů a nařízení*. V Brně: Polygrafia, 1920. s. 12.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Tamtéž, s. 13

¹⁴³ Tamtéž.

6.3 Sirotci

6.3.1 Vyměřování důchodů

Stejně jako u invalidů a vdov bylo důležité i u sirotek státní občanství. A zda byl sirotkem po válečném poškození ve smyslu § 1. zákona z 8. dubna 1919, číslo 199 sb.¹⁴⁴ Tento paragraf pravil že, válečnými poškození jsou invalidé, státní občané Československé republiky, jejichž pracovní schopnost byla dočasně nebo trvale snížena, nebo kteří ji úplně pozbyli, a to kvůli poranění nebo nemoci získané nebo zhoršené za 1. ve službě vojenské, za 2. při vojenských úkonech, k nimž byli povoláni nebo za 3. v zajetí. Válečnými poškození byli také příslušníci osob, uvedených v první části paragrafu, na jejichž výživu byly tyto osoby ze zákona povinny přispívat. Poslední skupinou válečných poškozených byli pozůstalí po zemřelých nebo nezvěstných osobách, uvedených v první části tohoto paragrafu, na jejichž výživu tyto osoby za života byly ze zákona povinny přispívat.¹⁴⁵ To, zda byl sirotkem po válečném poškození, se zjišťovalo pomocí úmrtního a křestního lisu. U nemanželských dětí zjišťování probíhalo podobným způsobem, nejčastěji přiznáním otcovství. Za sirotky se považovaly kromě nemanželských dětí i děti adoptované.¹⁴⁶

Nárok na sirotčí důchod vznikl ve čtyřech případech: 1. okamžik poranění; 2. okamžik trvalého propuštění otce z vojenské služby kvůli chorobě; 3. důkazem, že smrt otce nastala buď z poranění nebo z choroby; 4. neexistoval opačný důvod. Důležité bylo také, kdy byl sirotek počat. Sirotci, kteří byli počati po poranění otce nebo po trvalém propuštění z vojny neměli na sirotčí důchod nárok. Hranice početí byla podle zákona nejvýše 300 a nejméně 180 dní před narozením. Za sirotky se tedy považovaly děti válečných invalidů, které se narodily nejpozději 300tý den po úmrtí otce v poli, po

¹⁴⁴ SKALA, Josef K. *Rukověť pro vyměřování důchodů válečným poškozeným dle zákona z 20. února 1920 č. 142 sbírky zákonů a nařízení*. V Brně: Polygrafia, 1920. s. 13.

¹⁴⁵ *Zákon č. 199/1919 Sb., o organizaci péče o válečné poškozené*. In: *Sbírka zákonů*. 8. 4. 1920. § 1.

Dostupný také z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4v6mjzhewta>

¹⁴⁶ SKALA, Josef K. *Rukověť pro vyměřování důchodů válečným poškozeným dle zákona z 20. února 1920 č. 142 sbírky zákonů a nařízení*. V Brně: Polygrafia, 1920. s. 14.

okamžiku zranění nebo vzniku choroby. Sirotčí důchod se vyplácel dětem do 16 let nebo s ministerským zmocněním až do 21 let.¹⁴⁷

Obdobně jako u invalidů a vdov záleželo, kde měl sirotek trvalé bydliště a zda jeho nárok nebyl promlčen, pokud byl sirotek provdán, ztratil nárok na sirotčí důchod. Stejně se řešila i problematika sirotkova příjmu. U sirotků záleželo také na pořadí dětí žijících v jedné domácnosti. Prvnímu dítěti byl důchod vyměřen na 300,- ročně, dalšímu jen 252,- ročně. Pokud sirotek přišel o oba rodiče nebo ho matka zcela zanedbávala, zvýšil se mu důchod o 50 %. Pokud byl sirotek umístěn v ústavu a podobných institucích, kde byl zaopatřován, používal se jeho důchod k úhradě nákladů spojených s ubytováním v ústavu. Sirotkův důchod mohl být také zabaven pro úhradu různých půjček podobně jako u invalidů a vdov. Samotný důchod nedostával do rukou sirotek, ale dostávala ho jeho matka nebo poručník.¹⁴⁸

6.4 Celkový počet vyměřených důchodů

První vyměřování důchodů válečným poškozcům bylo ukončeno v roce 1923. Díky této skutečnosti bylo možno evidovat celkový počet válečných invalidů, vdov, sirotků a předků. V Československé republice bylo tedy evidováno:¹⁴⁹

Invalidů	155.588
Vdov	121.215
Sirotků	238.156
Předků a sourozenců	73.371
Celkem	588.330

¹⁴⁷ SKALA, Josef K. *Rukověť pro vyměřování důchodů válečným poškozcům dle zákona z 20. února 1920 č. 142 sbírky zákonů a nařízení*. V Brně: Polygrafia, 1920. s. 14.

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ STRNAD, Emil. *Dvacet let Odip, výrobní orthopedické družstvo invalidův Praze*. Praha: Grafia. 1938. s. 30.

Koncem roku 1937 byl počet státem vyplacených důchodů válečným a poválečným poškozcům nižší.

Invalidů	93.037
Vdov	80.637
Sírotků	15.244
Předků a sourozenců	36.434
Celkem	225.388

Největší pokles byl u sirotků, hlavní příčinou tohoto poklesu byla ztráta nároku na důchod při dosažení věku 18. let. U ostatních poškozců bylo příčinnou úbytku úmrtí a zánik zákonných podmínek pro nárok na důchod, například díky zlepšení hospodářských poměrů poškozence, který dosáhl příjmu, díky němuž přestal u něj platit nárok na důchod.¹⁵⁰

6.5 Podvodní invalidé

Při vyměřování důchodů se objevily i případy, kdy nárok na důchod žádala osoba, která nebyla invalidní. Jednalo se o vojíny československé republiky, kteří vědomě a neoprávněně žádali o zavedení superarbitračního řízení, jen aby sami sobě vymohli vyplacení invalidních požitků, na který neměli žádný nárok. Při žádání nepostupovali předepsanou cestou a obraceli se přímo na ministerstvo národní obrany, někdy dokonce i na samotného prezidenta.¹⁵¹

Ministerstvo národní obrany proto vydalo nařízení, ve kterém se uvádělo, aby v každém jednotlivém případě žádosti o zavedení superarbitračního řízení a vyplacení invalidních požitků, byly předány příslušnému zemskému velitelství k prozkoumání a

¹⁵⁰ STRNAD, Emil. *Dvacet let Odip, výrobní orthopedické družstvo invalidův Praze*. Praha: Grafia. 1938. s. 30.

¹⁵¹ *Vojenský ústřední archiv, Ministerstvo národní obrany, hlavní štáb, 1. odd. organizační, i. č. 2067, ka. 29, čj. 9046.*

k dalšímu rozhodnutí. Pokud byl požadavek oprávněný, postupovalo se dále klasickou cestou. Jestliže se zjistilo, že šlo o neoprávněné požadavky, kde ale nebylo vyloženo podvodného úmyslu, dané osobě se sdělilo, že na invalidní požitky nemá žádný nárok, ovšem pokud šlo o vědomý podvod bylo postupováno dvojitým způsobem, jestliže dotčená osoba nepodléhala vojenskému trestnímu zákonu, mělo být podáno trestní oznámení příslušnému státnímu zastupitelství, tam kde pachatel žádal o podporu nebo o superarbitrační řízení. Pakliže osoba podléhala vojenskému trestnímu zákonu, bylo s dotčeným ihned zahájeno trestní řízení podle vojenských předpisů. Když už se stalo, že byly invalidní požitky neoprávněně vyplaceny bez toho, že byly vymoženy protizákonně, byla vyrozuměna likvidatura, která vyplácení požitků ihned zastavila.¹⁵²

6.6 Další pomocné organizace a skupiny

Mimo důchodového systému existovaly za války i jiné podpůrné organizace, které pomáhali invalidům, vdovám nebo sirotkům po padlých vojácích. Panem Franzem von Schönaich byl například na českém území založen C. k. vojenský vdovský a sirotčí fond, který si vytkl za cíl ulehčit situaci pozůstalým po padlých vojácích. V Čechách také během války působila Zemská válečná pomocná komise a také Zemský pomocný spolek Červeného kříže pro království České, jehož prezidentem byl zvolen hrabě Ervien Nostitz-Rieneck. Na podzim roku 1917 bylo založeno České srdce, což byl národní pomocný výbor, který se aktivně snažil motivovat veřejnost k záchraně umírajících a trpících osob.¹⁵³

České srdce vzniklo z iniciativy doktora Ladislava Procházka¹⁵⁴ a mělo koordinovat veškeré dobročinné akce. Dne 12. října 1917 se sešla ustavující schůze během níž byl předsedou zvolen Adolf Prokůpek¹⁵⁵. Dne 17. listopadu 1917 proběhl ustavující sjezd. Důležitým faktorem pro fungování Českého srdce bylo získání politických představitelů

¹⁵² *Vojenský ústřední archiv, Ministerstvo národní obrany, hlavní štáb, 1. odd. organizační, i. č. 2067, ka. 29, čj. 9046.*

¹⁵³ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918. 2., dopl. vyd.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. Česká historie. ISBN 978-80-7422-302-0. s. 250.

¹⁵⁴ Ladislav Prokop Procházka (1872-1955) – lékař, politik, hudební skladatel a spisovatel.

¹⁵⁵ Adolf Prokůpek (1868–1934) – československý politik za agrární stranu, od 24. října 1917 předseda českého pomocného výboru České srdce.

venkova, jmenovitě Antonína Švehly¹⁵⁶ a Josefa Vraného¹⁵⁷. České srdce získávalo ošacená a potraviny, které následně přerozdělovalo potřebným.¹⁵⁸

Od počátku války byly ve prospěch válečných vdov a sirotků pořádány finanční sbírky. Nejčastěji užívanou formou těchto sbírek byly tzv. květinové dny, při kterých každý dárce obdržel bílý kvítek. V dubnu 1917 byla vládou zahájena akce na podporu nejchudším vrstvám pomocí státních příspěvků na nejnnutnější potraviny pro nemajetné.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Antonín Švehla (1873-1933) – československý politik za agrární stranu.

¹⁵⁷ Josef Vraný (1874-1937) – československý politik za agrární stranu.

¹⁵⁸ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*. 2., dopl. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. Česká historie. ISBN 978-80-7422-302-0. s. 251.

¹⁵⁹ Tamtéž. s. 252.

7 Paměti z války

7.1 Paměti Jaroslava Mladého

Jaroslav Mladý se narodil 26. dubna 1880 a zemřel v roce 1956. V první světové válce bojoval na ruské frontě a prošel boji na Ruské Rávě, u Jaroslavle u řeky Sán a u města Tarnopol. Paměti sepsal do sešitu, který byl nalezen jeho dcerou při úklidu bytu.¹⁶⁰

Prvních bojů se zúčastnil 5.-9. září 1914 u Ruské Rávy, kde Rusové Rakousko-Uherské vojsko rozprášili. Samotný Jaroslav Mladý vyvázl z těchto bojů nezraněn a úspěšně se vrátil zpět za frontu ke zbytku jednotky. Kolem 15. září 1914 k jednotce, ve které bojoval, přibyl další batalion, který doplnil početní stavy mužstva. Poté přišly na řadu dlouhé celodenní pochody. Po pochodech byli vojáci ubytováni ve stodolách nebo v chlévech. Jak Jaroslav Mladý vzpomíná, jídla byla velice málo, jelikož polní kuchyně, kvůli dešti a rozbahněným cestám, nestačila rychlosti přesunujícího se vojska.¹⁶¹

Po několika dnech dorazilo vojsko včetně Jaroslava Mladého k městu Jaroslavl, kde byli ubytováni ve škole, která ale byla v dostřelu ruských děl. Dne 15. října 1914 se Jaroslav Mladý zúčastnil další bitvy na ruské frontě. Bitva se odehrávala nedaleko Jaroslavle. Během boje byl Jaroslav Mladý poprvé zraněn, letící kulka ho zasáhla do prostředního prstu levé ruky. Jakmile ruská střelba skončila, šel z dalšími raněnými na obvaziště, kde mu ránu vyčistili a obvázáli novými obvazy. Na obvazišti strávil jednu noc a hned ráno šel společně s dalšími raněnými tři dny do Krakova, kde nastoupili na vlak, který je odvezl do nemocnice ve Vídni. V nemocnici zůstal čtrnáct dní a poté dostal čtyřtýdenní dovolenou, kterou strávil doma.¹⁶²

Když jel na frontu podruhé, byl už poučen a vzal si s sebou více jídla. Ke své jednotce dorazil 20. července 1915. Po příjezdu měl pětidenní volno a poté opět začaly

¹⁶⁰ *Paměti pradědečka Jaroslava Mladého z fronty 1. světové války*. Dostupné také z: https://www.pribehy20stoleti.cz/pribehy/2014217_pameti-prapradedeka-jaroslava-mladeho-z-fronty-1-svetove-valky/.

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² Tamtéž.

dlouhé pochody. Během srpna došli k městu Tarnopol, kde proběhla poslední bitva, které se Jaroslav Mladý během první světové války zúčastnil.¹⁶³

Útok Rakouské armády začal brzy ráno 31. srpna 1915. Vojáci včetně Jaroslava Mladého se museli při útoku plazit, protože Rusové měli zákopy silně obsazené. Právě během plazení byl střelen do kotníku na levé noze, nemohl se dále posunout, a tak si zul botu a začal si ošetřovat ránu, po nějaké době ho volali sanitáři, aby lezl zpátky, aby se hnul museli mu hodit lano, které si přivázal k levé ruce, ale jakmile ho začali táhnout, trefily ho další dvě střely, jedna byla povrchní a zasáhla břicho a druhá prostřelila pravý loket, v tu chvíli přestal vnímat své okolí. K vědomí přišel až následujícího rána ve stodole na polních nosítkách. Měl obvázanou ruku, nohu a břicho a pociťoval velkou bolest. Byl pravidelně kontrolován doktorem, který musel pokaždé vyčistit ránu na břiše. Poté byl po půldenním přesunu dovezen do polní nemocnice, kde byli němečtí lékaři a ošetřovatelé, opět mu čistili ránu na břiše. Po třech dnech přijelo auto, které Jaroslava Mladého během jednoho dne odvezlo do nemocnice v Maďarském Mungáči. Za 14 dní již chodil o berli a ruku měl v tvrdém obvazu.¹⁶⁴

Nejhorší ale pro Jaroslava Mladého nebylo utržené zranění, nýbrž vědomí, že musí domu poslat zprávu o tom, že se stal mrzákem, a že nejspíš nedokáže najít práci a uživit svou ženu a své dvě děti. Po válce byl Jaroslav Mladý kvůli snížené pohyblivosti levé nohy a pravé ruky uznán válečným invalidou a dostal vesnickou trafikou v Čelkovicích u Tábora, výdělky neměl nijak závatné, ale rodinu uživit dokázal.¹⁶⁵

7.2 Paměti Josefa Začala

Josef Začal narukoval k pěšímu pluku č. 93 dne 3. října 1914. Po prodělaném výcviku byl 3. ledna 1915 poslán na východní frontu. Vlákem dojel až do Krakova, odkud šel společně s celým plukem dalších několik dní pochodem do vojenského tábora, který byl umístěn u obce Michalov. Z Michalova následoval krátký přesun na frontu, kde Josef Začal zažil svou první bitvu. Po pár dnech byli vystřídáni a posláni do Zagajova na odpočinek. Na

¹⁶³ *Paměti pradědečka Jaroslava Mladého z fronty 1. světové války*. Dostupné také z: https://www.pribehy20stoleti.cz/pribehy/2014217_pameti-prapradedecka-jaroslava-mladeho-z-fronty-1-svetove-valky/.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ Tamtéž.

odpočinku často navštěvoval svého bratra, který sloužil o něco déle než on sám. Ze Zagajova se přesunuli do Koukova, kde strávili dva dny a poté se přesunuli zpět k frontě k řece Nidě. Rakouské vojsko společně s Josefem Začalem neúspěšně zaútočilo na nepřátelské zákopy. Poté opět proběhlo vystřídání pluků a další odpočinek. V táboře, kde odpočívali, se rozšířila cholera, a tak museli opět na dlouhý třídenní pochod až na nádraží ve Volbrunně. Po dlouhé cestě vlakem byl Josef Začal dopraven až do Haliče.¹⁶⁶

U Haliče byl Josef Začal poprvé raněn. Stalo se tak dne 28. února 1915. Byl zasažen do ruky, přímo na bojišti byl obvázan a opustil bojiště. Po několika dnech se dostal na divizní obvazště ve Stanislavi. Zde nasedl na vlak a společně s I. armádou odjel až do Debrecína. V Debrecíně byl přesunut do nemocnice, kde strávil nějaký čas. Poté následoval další transport do nemocnice v Gyulafehewáru. Ovšem ani zde nepobyl moc dlouho a už byl poslán přes Vídeň do nemocnice v Šumperku, kde ho navštívil bratr a rodiče.¹⁶⁷

Podruhé byl na frontu vyslán 20. května 1915, kdy opustil Šumperk. Fronta se nacházela v Karpatech u obce Porohy. Zde Josef Začal prožil další boje. Rusové ustupovali až k Dněstru. Po několika dnech a několika přestřelkách byl pluk s Josefem Začalem poslán na třítýdenní odpočinek.¹⁶⁸

Dne 31. srpna 1915 byl Josef Začal raněn podruhé. Stalo se tak v bitvě u Tarnopolu. Střela ho zasáhla do prsou a prostřelila jednu plíci. Byl obvázan svým bratrem a odnesen na obvazště. Ležel v několika polních nemocnicích, než se dostal do města Baryš. Z Baryše byl převezen do kláštera v Nižnově, kde strávil 14 dní. Z kláštera byl během pěti týdnů přepraven do Šumperku.¹⁶⁹

Začátkem roku 1916 byl znovu poslán na frontu, tím však jeho zápisky končí. Válku přežil, po druhém zranění se zotavoval v hranické nemocnici, kde ho snad zastihl i vznik Československa.¹⁷⁰

¹⁶⁶ ZAČAL, Josef. *Památník!. Cesty mého života ze světové války z roku 1914 až 1918*. rok vydání. 1957. zpracováno Luborem Kuncem, 2009. s. 2.

¹⁶⁷ Tamtéž. s. 7.

¹⁶⁸ Tamtéž. s. 8.

¹⁶⁹ Tamtéž. s. 14.

¹⁷⁰ Tamtéž. s. 14.

8 Invalidita v dobovém tisku

8.1 Lidové noviny

V prvních dvou letech války se v novinách objevovaly převážně zprávy o výměně invalidů mezi bojujícími mocnostmi. Když už se psalo o invalidech, tak o těch rakouských, jako například o návštěvě žurnalisty u osleplých vojnů ve Vídni. V novinách se rovněž objevovaly články z různých států Evropy, které se věnovaly zaopatřování pozůstalých po padlých vojínech. Z tisku se dá vypožorovat, že invalidé, kteří byli propuštěni z armády, jen velice těžko hledali práci, uvedu zde příklad vítkovických závodů, kdy přednosta kanceláře doslova řekl: „*Vojáků, kteří u nás pracovali před válkou a kteří se stali invalidy na bojišti, do práce nepřijmeme.*“ Toto se změnilo po 5. srpnu 1915, kdy Ministerstvo vnitra vydalo výnos na zprostředkování práce válečným poškozcům.¹⁷¹

V novinách byly samozřejmě také informace o různých kurzech pro zmrzačené vojíny. Čím více invalidních vojnů se vracelo domů z války, tím více se v novinách začaly objevovat zprávy o různých kulturních akcích nebo sběrech kovů, jejichž výnos byl darován ve prospěch vojenských invalidů. Několik čísel novin se věnuje uherskému sněmu, který začal na začátku května 1915 a kde se řešilo zaopatřování navrátilších se vojenských invalidů, po případě jejich pozůstalých. Při prvním výročí začátku války byla uspořádána veřejná sbírka na pomoc zraněným vojnům a invalidům, to samé platilo i o císařových narozeninách, kdy ze zisku slavnosti bylo vybráno 6000 K.¹⁷²

V druhé polovině roku 1915 se začíná o problému s invalidy daleko více mluvit. V novinách se začaly objevovat dlouhé články o tom, jak by se mělo pečovat o válečné invalidy. Čím dál častější jsou inzeráty samotných invalidů, kteří hledají práci, ale také už se objevují i inzeráty na volná pracovní místa určená pouze pro invalidy. Ruku v ruce s návratem invalidů z bojů zpět domů, začaly se v novinách v rubrice nezvěstných

¹⁷¹ LIDOVÉ NOVINY, ročník 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1920, Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 1893–1945.

¹⁷² Tamtéž.

tisknout prosby rodinných příslušníků, kteří žádali navrátivší se invalidy o jakoukoliv zprávu o jejich příbuzných nebo známých.¹⁷³

Když shrnu, co se psalo v novinách během válečných let, tak na začátku války prakticky nic, hlavně kvůli tomu, že ještě nebylo tolik invalidů, ovšem postupem času začalo invalidů přibývat, a také se o nich začalo psát, první články z českého království nebyly moc pozitivní, neexistovala žádná instituce, která by se o ně postarala, navíc mnozí zaměstnavatelé odmítali invalidy zaměstnat. V dalších letech už byly zprávy pozitivnější, psaly se články o tom, jak bude probíhat péče o invalidy. Také se začaly množit inzeráty nabízející invalidům práci. Invalidů začaly využívat osoby, které potřebovaly jakoukoliv zprávu o svých příbuzných nebo známých, kteří se jim dlouho z bojiště neozvali, kvůli tomu byla v novinách založena rubrika nezvěstných. Hodně článků se věnovalo nadacím a různým akcím, jejichž výdělek byl věnován právě invalidům, také když někdo přispěl velkou částku, byl v novinách zmíněn. Poslední měsíce války se invalidům moc prostoru v novinách nedostávalo, když už se na ně ale dostalo, články byly velice pozitivní, psalo se o průvodech invalidů při příležitostech protestů proti monarchii, během nichž byli invalidé opěvováni.¹⁷⁴

Po válce se začalo konečně psát i o invalidních legionářích, kteří se pozvolna vraceli zpátky do své vlasti a začali se spojovat s invalidy, kteří bojovali na straně monarchie. Nejčastěji se po válce psalo o konáních členských schůzí družin českých invalidů. Také se stejně jako ve válečném období konaly různé akce nebo koncerty ve prospěch invalidů. V novinách se objevily zprávy i o demonstracích invalidů pro zlepšení jejich existenčních podmínek, tyto demonstrace byly v novinách popisovány kladně a brány byly spíše s lítostí. Hodně se napsalo o tom, jak bude probíhat péče o válečné invalidy, vdovy a sirotky po nich, prakticky každý týden se objevil alespoň jeden článek o tomto problému. Když bylo Československo napadeno Maďarskem, v novinách se objevila výzva, která žádala invalidy, aby opět splnili svou povinnost. Invalidé měli i svůj vlastní fotbalový

¹⁷³ *LIDOVÉ NOVINY, ročník 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1920*, Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 1893–1945.

¹⁷⁴ Tamtéž.

tým, vyplývá to z rubriky sport a hry, kde se píše o týmu invalidů, který nesl název Team invalidů.¹⁷⁵

8.2 Týdeník Východ (List české státoprávní demokratické strany pro východní Čechy)

První číslo týdeníku Východ vyšlo 2. března 1919, byla vydávána dvě čísla týdně. V některých článcích bylo možné si všimnout protirakouské nálady. Zprávy o invalidech se velice podobaly zprávám psaným v poválečných Lidových novinách. Nejčastěji se objevovaly pozvánky na schůze různých spolků válečných invalidů. V inzertní sekci časopisu byly často inzeráty ať už invalidů, kteří hledali práci nebo zaměstnavatelů, kteří hledali na práci invalidy. Časopis se staral o to, aby každá osoba, která přispěla na nějaký spolek válečných invalidů, byla, pokud si nepřála anonymitu, jmenovitě zmíněna i s přispěnou částkou. Časté byly i pozvánky na kurzy nebo do škol, které byly pro invalidy zdarma.¹⁷⁶

¹⁷⁵ *LIDOVÉ NOVINY, ročník 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1920*, Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 1893–1945.

¹⁷⁶ *TÝDENÍK VÝCHOD, ročník 1918, 1919*, Pardubice.

9 Závěr

První světová válka se nechvalně zapsala do historie světa jako největší a nejrozsáhlejší konflikt, který svět do té doby poznal. Byla to válka, při které byla poprvé použita tzv. zákopová taktika, která si vyžádala nespočítaně mrtvých kvůli pár metrům půdy. Byl také poprvé použit bojový plyn, nazvaný Yperit, podle místa, kde byl použit poprvé. A v neposlední řadě bylo vynalezeno mnoho dalších prostředků určených k ničení životů.

Válka s sebou nenese pouze miliony mrtvých, ale také miliony různě vážně zraněných vojáků, o které se musel každý stát nějak postarat, tuto péči o válečné poškozence jsem vylíčil v mé práci. Péče se velmi lišila v dobách války a v dobách míru po skončení války. Během války neexistovala prakticky žádná větší instituce, která by se starala o invalidní vojáky, kteří již nebyli schopni boje, naopak se hledělo, aby každý voják, který byl raněn, byl opět co nejdříve v bojovém poli. Až po skončení války byl založen Zemský úřad pro péči o válečné poškozence. Jak jsem zjistil, tento úřad se staral pouze o válečné invalidy, kteří bojovali za Rakousko-Uhersko, o legionáře se starala Kancelář československých legií v ministerstvu národní obrany.

Podle mého zjištění měl zpočátku Zemský úřad časté problémy s organizací správy, nejvíce se to odrazilo asi v tom, že úřad vyplácel tři roky po skončení války důchody invalidům, kteří sice utrpěli zranění v době války, nikoliv však na bitevním poli. Na to zareagovalo ministerstvo sociální péče výnosem, který tuto skutečnost vyřešil. Velikým problémem byla i starost o navracející se invalidy legionáře, jak popisuji v kapitole právě se vrátivšího legionáře. Legionáři jen těžko dokazovali, že zranění, které jim zamezovalo žít běžný život, utrpěli během války na bitevním poli.

Jedním z nejvíce rozšířených zranění během války byla amputace jedné nebo více končetin. Ve válkách předchozích dostal invalida, který v boji přišel o nohu, pouze berli nebo mu byla nasazena noha dřevěná ovšem nesmíme si myslet, že tato dřevěná noha nahrazovala funkci ztracené končetiny, jakmile ztratil ruku, měl velký problém, jelikož protézy ještě neexistovaly, a tak musel celý zbytek života prožít pouze s jednou rukou. To se změnilo právě během první světové války, největší zásluhu na tom měl profesor doktor Rudolf Jedlička, kterého považuji za velmi statečného muže. Rudolf Jedlička byl prvním člověkem v rakouské monarchii, který se začal zabývat protéžami

končetin, jelikož během války pracoval v nemocnici, posílal vojíny s amputací do Jedličkova ústavu, kde byly zřízeny ortopedické dílny, ve kterých pracovali sami invalidé.

Dalším velkým mezníkem v historii lékařství bylo objevení aseptiky a antiseptiky, ruku v ruce s tím souvisí obrovský rozvoj plastické chirurgie, která, jak jsem zjistil, před válkou prakticky neexistovala, až díky tomuto objevu, mohli plastičtí chirurgové nahrazovat ztracené části obličeje, s tím, že jejich práce díky kvalitní dezinfekci vydrží. V přílohách v mé práci můžete vidět, jak plastičtí chirurgové svou práci zvládali.

Co se týká důchodového systému, myslím si, že byl spravedlivý, z mé práce je ovšem zřejmé, že invalidé a vdovy chtěli více peněz, než jim bylo rozdělováno, tato skutečnost mě ale nepřekvapila, stejný problém mají a měli různé sociální skupiny po celém světě a já si nemyslím, že je vždycky oprávněný.

Když jsem pročetl dobové tiskoviny, našel jsem mnoho zpráv týkajících se válečných poškozců, mnohokrát mě až překvapilo, kolik prostoru invalidé v novinách dostali. Za války se samozřejmě psalo pouze o invalidech, kteří bojovali za rakouskou monarchii, o legionářích se začalo psát až po válce, což nikoho nemůže překvapit.

10 Seznam pramenů a literatury

Seznam archivních pramenů

Národní archiv Praha

fond Zemský výbor Praha – 1874–1928

i. č. 5506 – XXII 5a, ka. 9833

i. č. 5506 – XXII 5a, ka. 9834

Vojenský ústřední archiv

fond MNO, hlavní štáb, 1. odd. organizační

i. č. 832, ka. 5

i. č. 2067, ka. 29, čj. 9046

Seznam literatury

BARTOŠ, Augustin a KLÍMA, Jiří Václav, ed. *Snahy a práce Zemského spolku pro léčbu a výchovu mrzáků a Jedličkova ústavu pro zmrzačené v letech 1918-1925.*

V Praze. Zemský spolek pro léčbu a výchovu mrzáků, 1926.

DUFEK, Radim, MITÁČEK, Jiří, ed. *Velká válka 1914-1918.* Brno: Moravské zemské muzeum, 2014. ISBN 978-80-7028-421-6.

FISCHER, Josef. *Případ Petra Korčáka, Vypravování o zoufalé bídě legionáře.* Brno. Moravský legionář, 1928. Sbíрка přednášek 19.

KUDELA, Josef. *Legionáři dnes.* 2. vyd. Brno: Moravský legionář, 1929. Sbíрка přednášek.

Protokol o sjezdu Družiny českoslov. válečných poškozců (invalidů, vdov a pozůstalých) konaném ve dnech 28. a 29. června 1919 v Obecním domě v Praze-Karlíně. V Praze: Nakladatelství družstvo válečných poškozců, 1919.

SKALA, Josef K. *Rukověť pro vyměřování důchodů válečným poškozcům dle zákona z 20. února 1920 čís. 142 sbírky zákonů a nařízení*. V Brně: Polygrafia

SKALA, Josef K. *Tři roky boje proti následkům války: Zpráva o činnosti Zemského úřadu pro péči o válečné poškozence v Praze za léta 1919, 1920, 1921*. Knihtiskárna Jaroslav Strojil. Přerov. 1921.

STRNAD, Emil. *Dvacet let Odip, výrobní orthopedické družstvo invalidův Praze*. Praha: Grafia. 1938.

ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*. 2., dopl. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. Česká historie. ISBN 978-80-7422-302-0.

Editované zdroje

Paměti pradědečka Jaroslava Mladého z fronty 1. světové války. Dostupné také z: https://www.pribehy20stoleti.cz/pribehy/2014217_pameti-prapradedecka-jaroslava-mladeho-z-fronty-1-svetove-valky/.

ZAČAL, Josef. *Památník!. Cesty mého života ze světové války z roku 1914 až 1918*. rok vydání. 1957.

Tištěné prameny

ČASOPIS ROZKVĚT, ročník 1914, 1915, 1916, 1917, 1918 Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1908-1931.

LIDOVÉ NOVINY, ročník 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1920, Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 1893–1945.

TÝDENÍK VÝCHOD, ročník 1918, 1919, Pardubice.

Internetové zdroje

Zákon č. 142/1920 Sb., o požitcích válečných poškozců. In: Sbírka zákonů. 20. 2. 1920. § 4. Dostupný také z: [https://www.epravo.cz/vyhledavani-
aspi/?Id=1723&Section=1&IdPara=1&ParaC=2](https://www.epravo.cz/vyhledavani-
aspi/?Id=1723&Section=1&IdPara=1&ParaC=2)

Zákon č. 199/1919 Sb., o organizaci péče o válečné poškozence. In: Sbírka zákonů. 8. 4. 1920. § 1. Dostupný také z: [https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-
document.seam?documentId=onrf6mjzge4v6mjzhewta](https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-
document.seam?documentId=onrf6mjzge4v6mjzhewta)

[https://cs.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Jedli%C4%8Dka_\(1%C3%A9ka%C5%99\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Jedli%C4%8Dka_(1%C3%A9ka%C5%99))

11 Přílohy

Obr. 1 *Nemocnice při pěší divizi*¹⁷⁷

¹⁷⁷ ČASOPIS ROZKVĚT, rok vydání 1917, ročník 10. číslo 7. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1908-1931. s. 55.

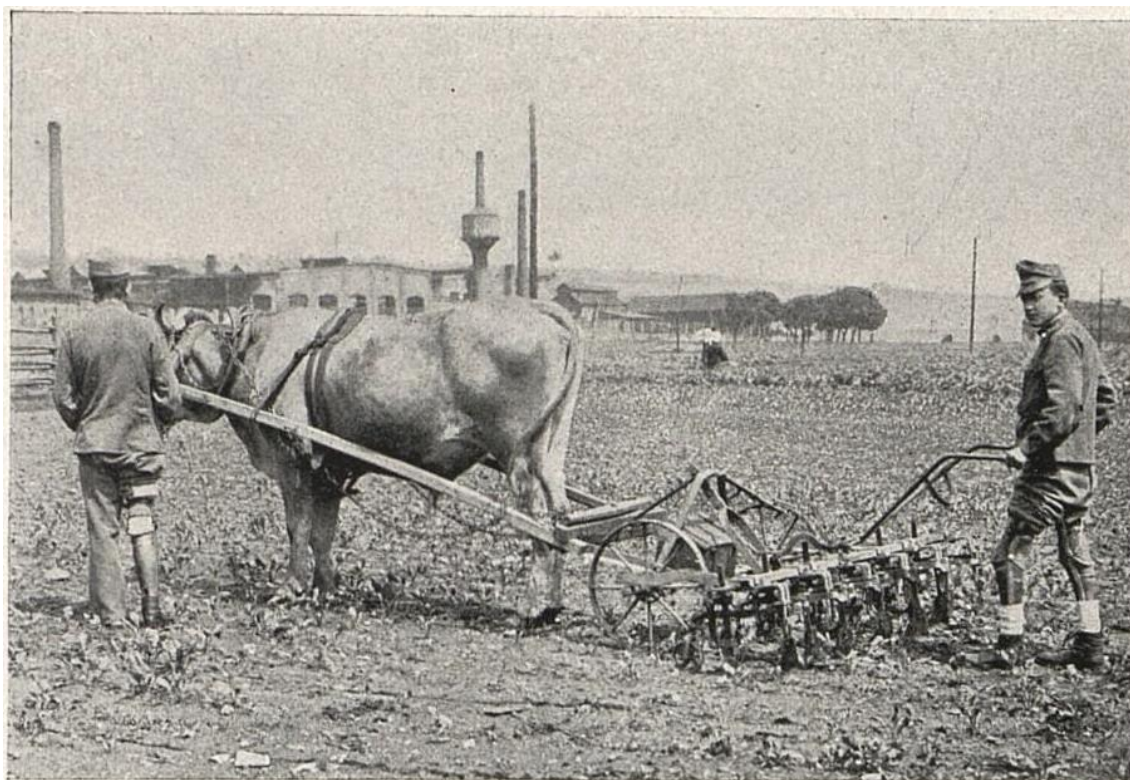

Obr. 2 *Lehce nemocní*¹⁷⁸

¹⁷⁸ ČASOPIS ROZKVĚT, rok vydání 1917, ročník 10. číslo 7. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1908-1931. s. 55.

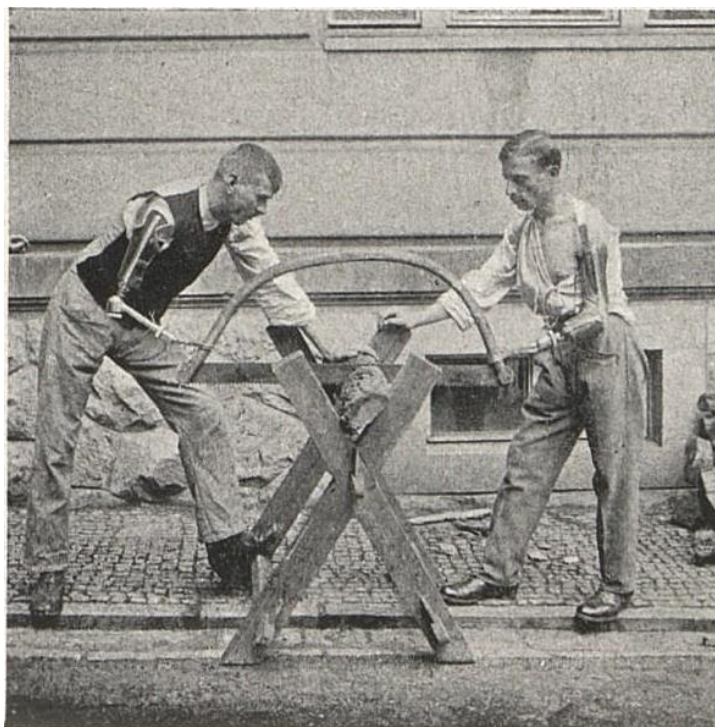
Obr. 3 První český lesnický kurz pro vojiny invalidy¹⁷⁹

Obr. 5 Váleční invalidé s protézami nohou při práci na poli¹⁸⁰

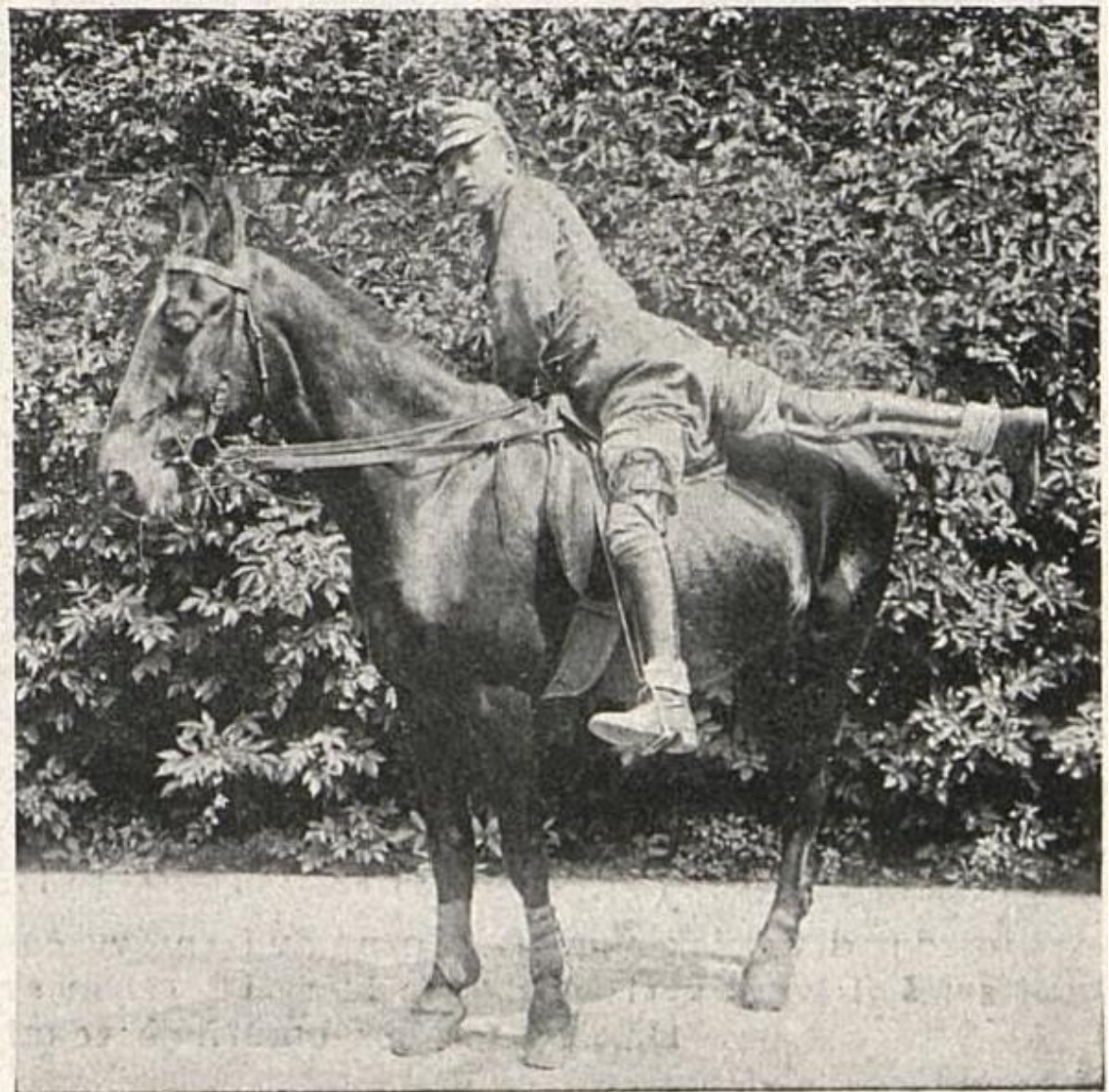
¹⁷⁹ ČASOPIS ROZKVĚT, rok vydání 1917, ročník 10, číslo 5. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1908-1931. s. 40.

¹⁸⁰ Tamtéž. rok vydání 1916, ročník 9, číslo 16. s. 125.

Obr. 6 *Váleční invalidé s protézami rukou řezou dříví¹⁸¹*

¹⁸¹ ČASOPIS ROZKVĚT, rok vydání 1916, ročník 9, číslo 16. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1908-1931. s. 125.

Obr. 7 *Válečný invalida s protézami nohou nasedá na koně¹⁸²*

¹⁸² ČASOPIS ROZKVĚT, rok vydání 1916, ročník 9, číslo 16. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1908-1931. s. 125.

Obr. 8 Váleční *Invalidé* s protézami obsluhují mlátičku¹⁸³

Obr. 9 Váleční *invalidé* s protézami pracující v hospodářství¹⁸⁴

¹⁸³ ČASOPIS ROZKVĚT, rok vydání 1916, ročník 9, číslo 16. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1908-1931. s. 124.

¹⁸⁴ Tamtéž.

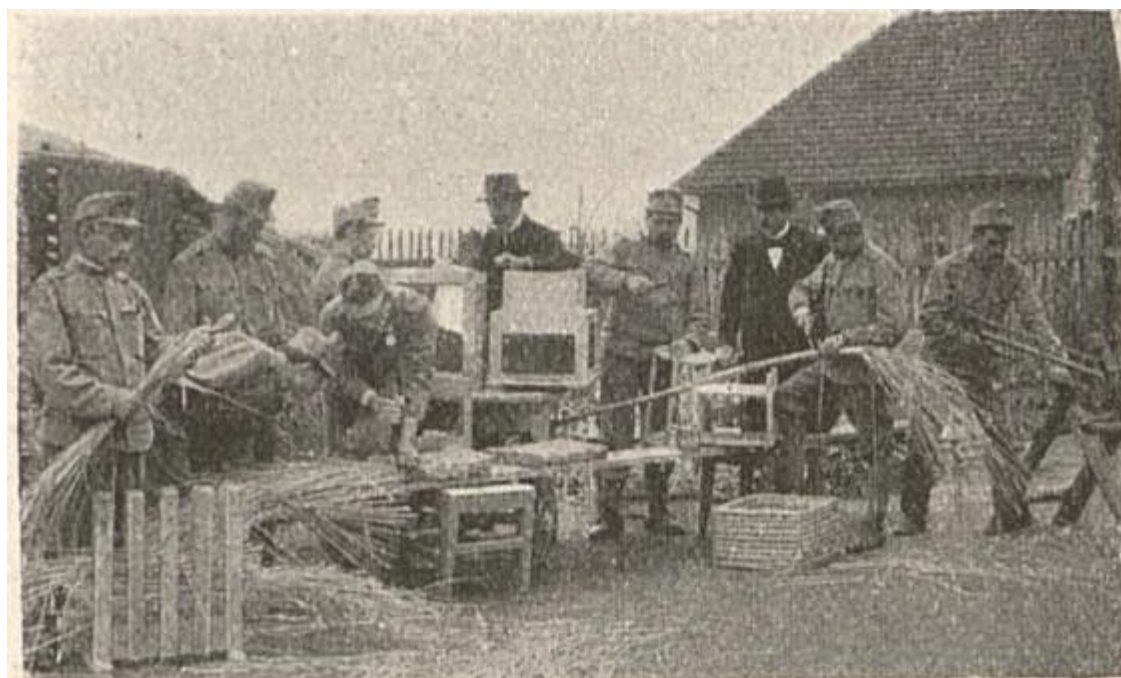

Obr. 10 *Nemocnice ve Vinkovci ve Slavonii*¹⁸⁵

¹⁸⁵ ČASOPIS ROZKVĚT, rok vydání 1916, ročník 9, číslo 8. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1908-1931. s. 175.

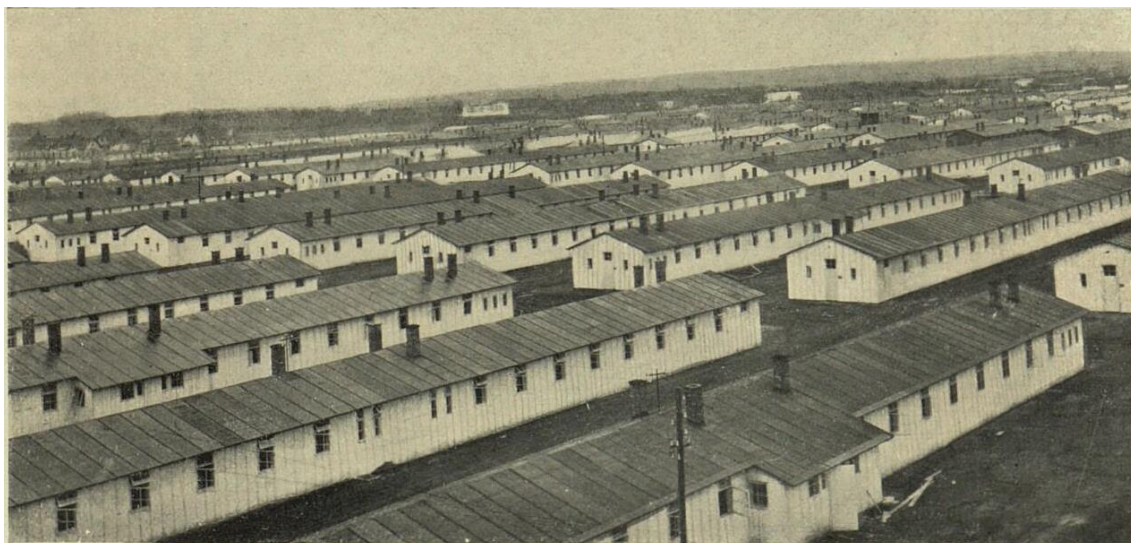
Obr. 11 *Váleční invalidé v zahradnickém kurzu*¹⁸⁶

Obr. 12 *Váleční invalidé během včelařského kurzu*¹⁸⁷

¹⁸⁶ ČASOPIS ROZKVĚT, rok vydání 1916, ročník 9, číslo 2. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1908-1931. s. 35.

¹⁸⁷ Tamtéž.

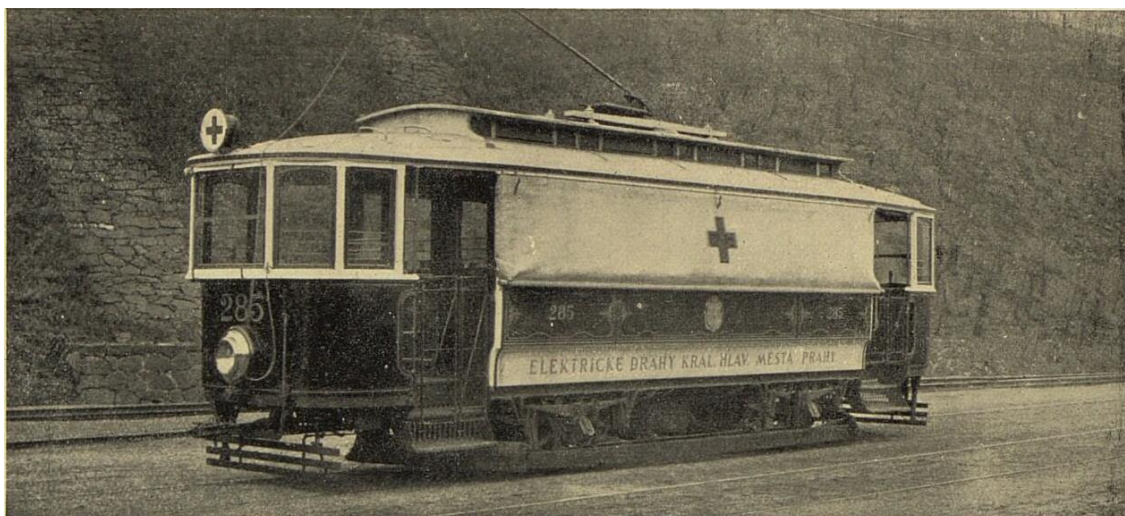
Obr. 13 *Vojenská karanténní stanice v Pardubicích*¹⁸⁸

Obr. 14 *Lehce ranění vojáci míří z obvaziště do nemocničního vlaku*¹⁸⁹

¹⁸⁸ ČASOPIS ROZKVĚT, rok vydání 1915, ročník 8, číslo 8. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1908-1931. s. 62.

¹⁸⁹ Tamtéž. rok vydání 1915, ročník 8, číslo 7. s. 50.

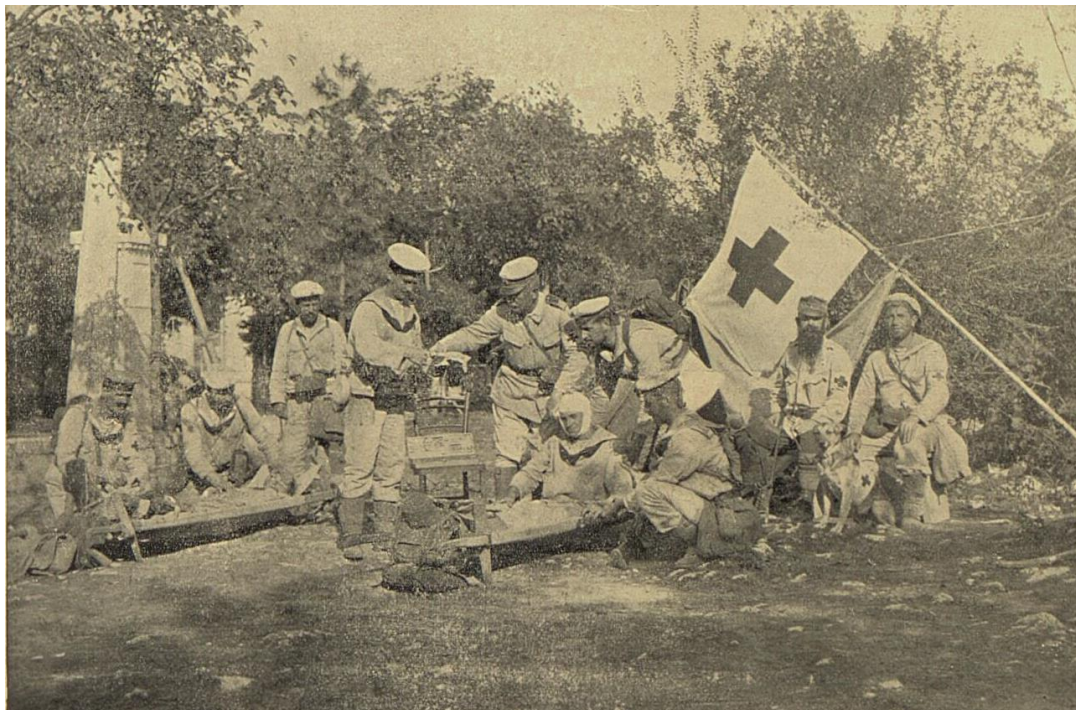
Obr. 15 Nemocniční tramvaj, jezdící po Praze, sloužící k přepravě raněných¹⁹⁰

Obr. 16 Skupina raněných v nemocnici v Celovci¹⁹¹

¹⁹⁰ ČASOPIS ROZKVĚT, rok vydání 1915, ročník 8, číslo 6. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1908-1931. s. 45.

¹⁹¹ Tamtéž. rok vydání 1915, ročník 8, číslo 3. s. 57.

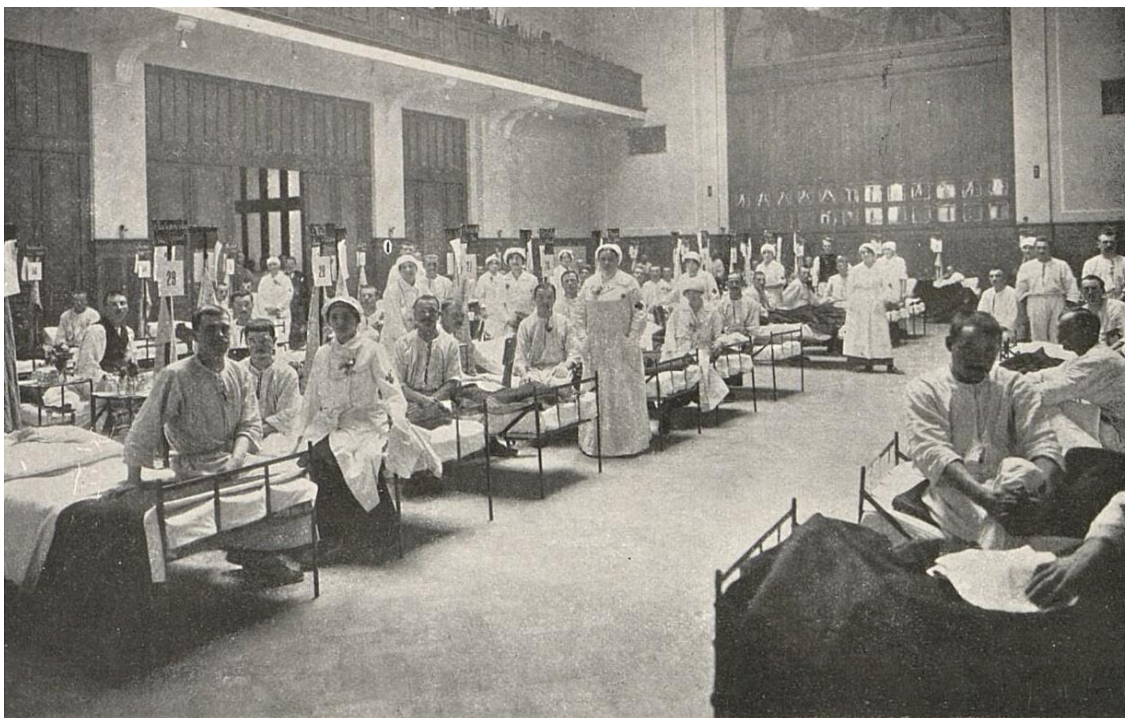
Obr. 17 Obvaziště nedaleko bitevního pole¹⁹²

Obr. 18 Příjezd nemocničního vlaku¹⁹³

¹⁹² ČASOPIS ROZKVĚT, rok vydání 1915, ročník 8. číslo 23. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1908-1931. s. 177.

¹⁹³ Tamtéž. rok vydání 1915, ročník 8, číslo 22. s. 171.

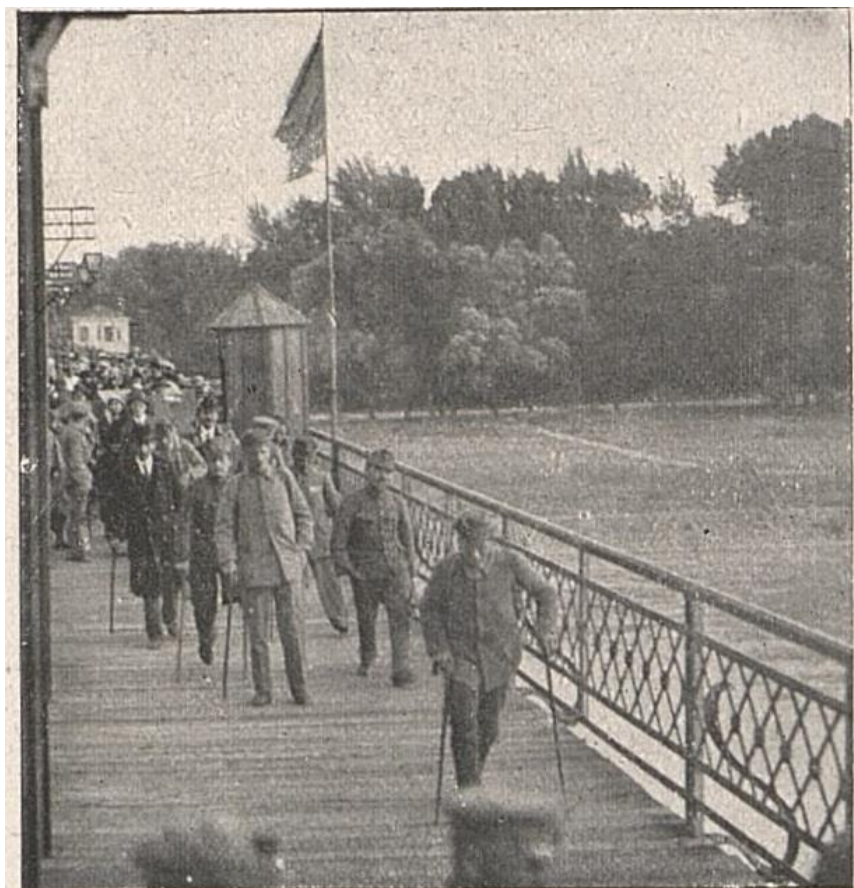
Obr. 19 Sokolský lazaret v Praze¹⁹⁴

Obr. 20 Nemocnice v Pardubicích¹⁹⁵

¹⁹⁴ ČASOPIS ROZKVĚT, rok vydání 1914, ročník 7, číslo 21. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1908-1931. s. 163.

¹⁹⁵ Tamtéž. číslo 20. s. 151.

Obr. 21 *Výměna invalidů*¹⁹⁶

¹⁹⁶ ČASOPIS ROZKVĚT, rok vydání 1919, ročník 12, číslo 16. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1908-1931. s. 126.

Obr. 22 *Tři invalidé dekorují prezidenta Tomáše Garriguea Masaryka*¹⁹⁷

¹⁹⁷ ČASOPIS ROZKVĚT, rok vydání 1919. ročník 12, číslo 9. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1908-1931. s. 69.

Obr. 23 *Váleční invalidé a vojíni jako zaměstnanci v dílnách Jedličkova ústavu v Praze*
(foto z válečného období)¹⁹⁸

¹⁹⁸ STRNAD, Emil. *Dvacet let Odip, výrobní orthopedické družstvo invalidův Praze*. Praha: Grafia. 1938. s. 10.

Obr. 24 Výroba protéz v Emauzském klášteře.¹⁹⁹

Obr. 25 Mechanické dílny v Emauzském klášteře v Praze²⁰⁰

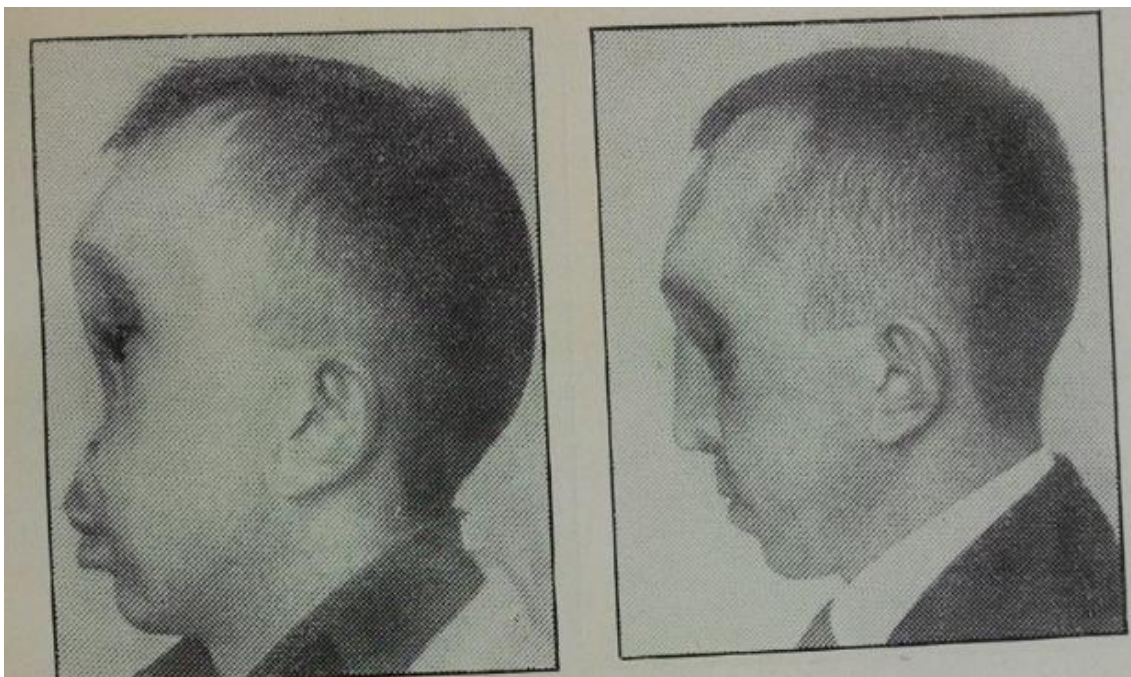
¹⁹⁹ STRNAD, Emil. *Dvacet let Odip, výrobní orthopedické družstvo invalidův Praze*. Praha: Grafia. 1938. s. 27.

²⁰⁰ Tamtéž. s. 28.

Obr. 26 Mezinárodní dunajský veletrh v Bratislavě²⁰¹

²⁰¹ STRNAD, Emil. *Dvacet let Odip, výrobní orthopedické družstvo invalidův Praze*. Praha: Grafia. 1938. s. 47.

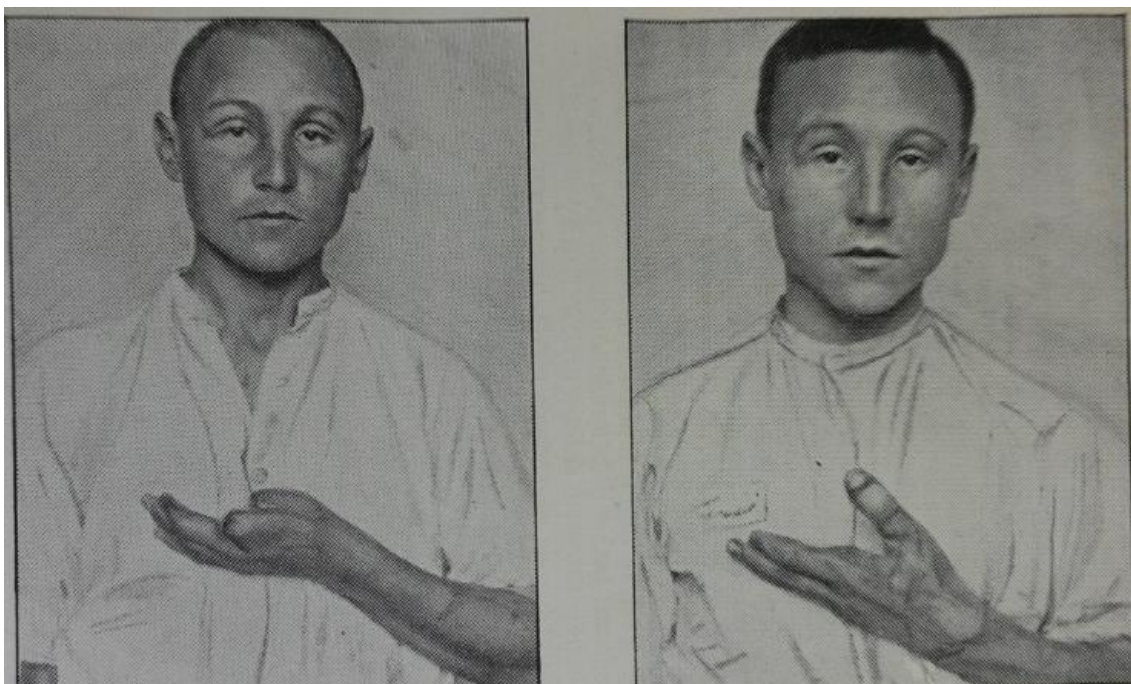
Obr. 27 Vlevo tvář válečného poškozence před operací, vpravo tentýž muž po úspěšné operaci²⁰²

²⁰² BARTOŠ, Augustin a KLÍMA, Jiří Václav, ed. *Snahy a práce Zemského spolku pro léčbu a výchovu mrzáků a Jedličkova ústavu pro zmrzačené v letech 1918-1925*. V Praze. Zemský spolek pro léčbu a výchovu mrzáků, 1926. s. 19.

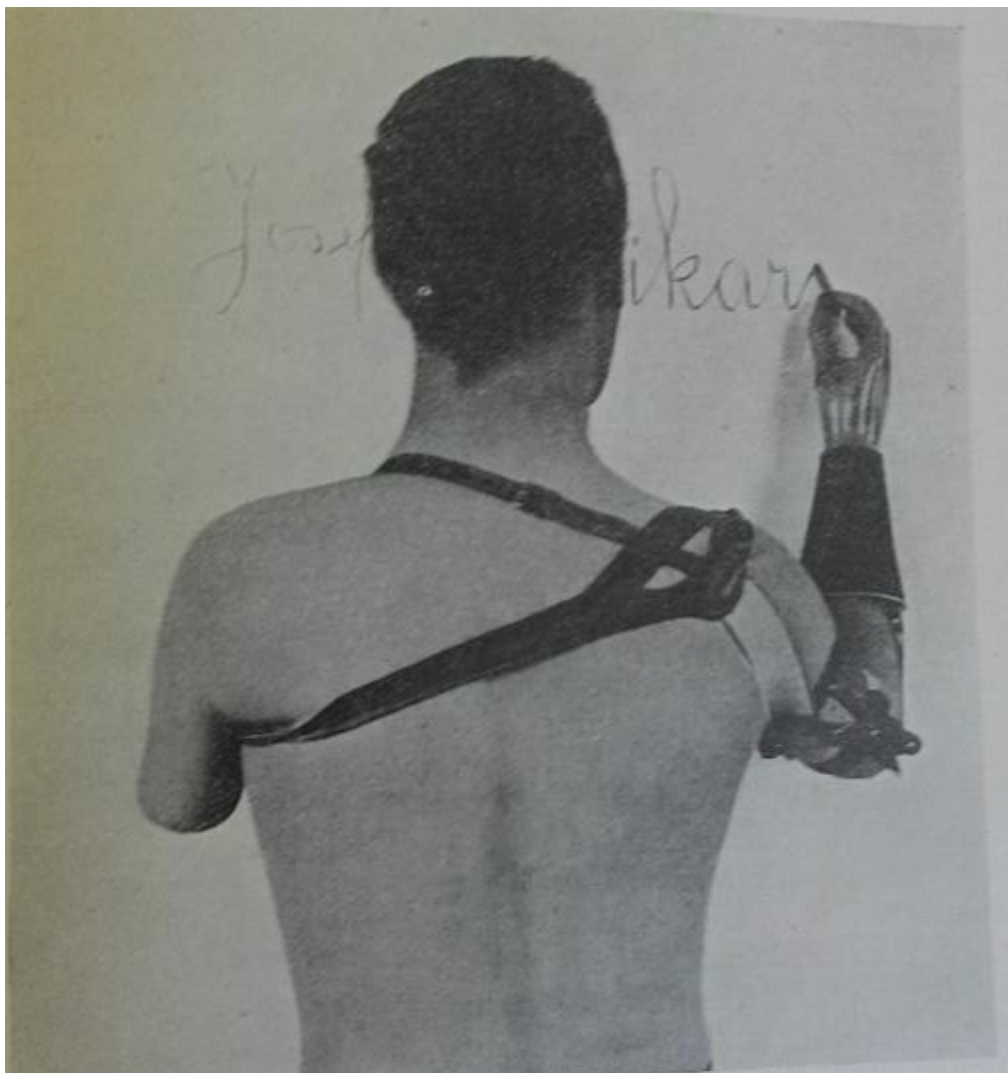
Obr. 28 Vlevo voják se ztrátou nosu, vpravo tentýž voják po úspěšné operaci²⁰³

²⁰³ BARTOŠ, Augustin a KLÍMA, Jiří Václav, ed. *Snahy a práce Zemského spolku pro léčbu a výchovu mrzáků a Jedličkova ústavu pro zmrzačené v letech 1918-1925*. V Praze. Zemský spolek pro léčbu a výchovu mrzáků, 1926. s. 19.

Obr. 29 *Vojín se ztrátou palce a ukazováku při explozi, vpravo po vyléčení, na ruku mu byl přenesen palec z nohy a byli mu obnoveny šlachy²⁰⁴*

²⁰⁴ BARTOŠ, Augustin a KLÍMA, Jiří Václav, ed. *Snahy a práce Zemského spolku pro léčbu a výchovu mrzáků a Jedličkova ústavu pro zmrzačené v letech 1918-1925*. V Praze. Zemský spolek pro léčbu a výchovu mrzáků, 1926. s. 23.

Obr. 30 *Bezruký invalide píše protézou*²⁰⁵

²⁰⁵ BARTOŠ, Augustin a KLÍMA, Jiří Václav, ed. *Snahy a práce Zemského spolku pro léčbu a výchovu mrzáků a Jedličkova ústavu pro zmrzačené v letech 1918-1925*. V Praze. Zemský spolek pro léčbu a výchovu mrzáků, 1926. s. 61.

Obr. 31 *Invalida s pracovní protézou*²⁰⁶

²⁰⁶ BARTOŠ, Augustin a KLÍMA, Jiří Václav, ed. *Snahy a práce Zemského spolku pro léčbu a výchovu mrzáků a Jedličkova ústavu pro zmrzačené v letech 1918-1925*. V Praze. Zemský spolek pro léčbu a výchovu mrzáků, 1926. s. 63.

Obr. 32 *Ondřej Kypr, ředitel zemského úřadu pro péči o válečné poškozence*²⁰⁷

²⁰⁷ STRNAD, Emil. *Dvacet let Odip, výrobní orthopedické družstvo invalidův Praze*. Praha: Grafia. 1938. s. 41.

Obr. 33 *Profesor doktor Rudolf Jedlička*²⁰⁸

²⁰⁸ [https://cs.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Jedli%C4%8Dka_\(%C3%A9ka%C5%99\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Jedli%C4%8Dka_(%C3%A9ka%C5%99))

Obr. 34 *Jedličekův ústav v Praze na Vyšehradě*²⁰⁹

²⁰⁹ STRNAD, Emil. *Dvacet let Odip, výrobní orthopedické družstvo invalidův Praze*. Praha: Grafia. 1938. s. 124.

Rok	Invalidé	Neinvalidé	Celkem	Vyplacená mzda v Kč
1918	32	4	36	45.710—
1919	138	15	153	673.999—
1920	185	43	228	2,343.977—
1921	170	65	235	3,004.531—
1922	175	75	250	3,064.376—
1923	205	130	335	3,874.996—
1924	204	108	312	3,713.877—
1925	209	122	331	4,109.048—
1926	211	131	342	4,347.897—
1927	210	150	360	4,521.666—
1928	205	159	364	4,825.328—
1929	195	142	337	5,139.724—
1930	198	144	342	4,867.370—
1931	185	87	272	4,276.311—
1932	118	135	253	3,927.683—
1933	115	131	246	3,806.351—
1934	110	138	248	3,682.044—
1935	112	135	247	3,733.462—
1936	102	153	255	4,166.150—
1937	96	179	275	4,114.011—
				72,238.511—

Obr. 35 Přehled o zaměstnancích, kteří pracovali v Jedličkově ústavu²¹⁰

Rok	Obuvníků	Bandažistů	Kovodělníků	Dřevodělníků	Úředníků	Jiné odbory	Celkem
1918	14	5	8	1	5	3	36
1919	92	9	24	3	9	16	153
1920	128	13	45	4	16	22	228
1921	124	15	48	4	20	24	235
1922	125	18	50	4	25	28	250
1923	157	28	75	5	30	40	335
1924	144	24	70	5	30	39	312
1925	150	26	72	5	33	45	331
1926	153	27	75	5	35	47	342
1927	159	30	80	6	37	48	360
1928	160	28	85	5	36	50	364
1929	146	25	80	4	36	46	337
1930	145	26	88	4	35	44	342
1931	98	28	72	6	33	35	272
1932	84	26	71	5	33	34	253
1933	77	24	72	5	34	34	246
1934	76	25	74	5	35	33	248
1935	75	25	75	5	35	32	247
1936	80	27	78	5	35	30	255
1937	86	28	79	5	36	41	275

Obr. 36 Zaměstnanci ODIPU podle oborů²¹¹

²¹⁰ STRNAD, Emil. *Dvacet let Odip, výrobní orthopedické družstvo invalidův Praze*. Praha: Grafia. 1938. s. 86.

²¹¹ *Tamtéž*. s. 88.

Od počátku činnosti okresních soc. lékařských komisí do konce roku 1921 bylo prohlédnuto invalidů		celkem 129.721	
		Z toho bylo klasifikováno: 120.205	
Z nich neuznáno vál. invalidy	1 — 19 ⁰ / ₀	8 ⁰ / ₀	tj. 9.613
uznáno vál. invalidů s neschop.	20 — 24 ⁰ / ₀	17 ⁰ / ₀	" 20.414
" " " "	25 — 34 ⁰ / ₀	18 ⁰ / ₀	" 21.606
" " " "	35 — 44 ⁰ / ₀	27 ⁰ / ₀	" 32.404
" " " "	45 — 54 ⁰ / ₀	9 ⁰ / ₀	" 10.798
" " " "	55 — 64 ⁰ / ₀	8 ⁵ / ₀	" 10.232
" " " "	65 — 74 ⁰ / ₀	3 ⁰ / ₀	" 3.621
" " " "	75 — 84 ⁰ / ₀	3 ⁵ / ₀	" 4.207
" " " "	85 — 100 ⁰ / ₀	5 ⁵ / ₀	" 4.205
" " " "		2 ⁵ / ₀	" 3.205
Bylo tedy válečných. invalidů uznaných s různými ⁰ / ₀ neschopostí		110.592	

Obr. 37 Počet prohlédnutých invalidů sociálně-lékařskou komisí do konce roku 1921²¹²

Obr. 38 Pojízdná nosítka²¹³

²¹² SKALA, Josef K. *Tři roky boje proti následkům války: Zpráva o činnosti Zemského úřadu pro péči o válečné poškozence v Praze za léta 1919, 1920, 1921.* Knihotiskárna Jaroslav Strojil. Píerov. 1921. s. 22.

²¹³ DUFEK, Radim, MITÁČEK, Jiří, ed. *Velká válka 1914-1918.* Brno: Moravské zemské muzeum, 2014. ISBN 978-80-7028-421-6. s. 51.

*Obr. 39 Dřevěná protéza dolní končetiny se základem z kovaných ocelových dlah
potažená valchovanou usní²¹⁴*

²¹⁴ Národní technické muzeum